



# ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИЧИНЕТА ШТЕТА

доцент д-р Марија Амповска  
| Штип | 2017



Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Марија Амповска

**Основ на граѓанско-правната одговорност за причинета штета  
(монографија)**

Штип, 2017



Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Марија Амповска

Основ на граѓанско-правната одговорност за причинета штета

**Автор:**

доц. д-р Марија Амповска

**ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИЧИНЕТА  
ШТЕТА**

**Рецензенти:**

проф. д-р Игор Камбовски

доц. д-р Димитар Апасиев

**Лектор:**

Слаѓан Спасовски

**Техничко уредување:**

Марија Амповска

**Издавач:**

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

АМПОВСКА, Марија

Основ на граѓанско-правната одговорност за штета [Електронски извор] :  
(монографија) / Марија Амповска. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", 2017

Начин на пристап (URL): <http://e-lib.ugd.edu.mk/650>. - Текст во PDF, содржи 95  
стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 16.10.2017

ISBN 978-608-244-441-3

COBISS.MK-ID [104529674](#)

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП  
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ



доц. д-р Марија Амповска

**ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИЧИНЕТА  
ШТЕТА**

Штип, 2017

- **Содржина**

<b>ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ .....</b>	<b>7</b>
ГЛАВА 1.....	9
ПОИМ НА ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ .....	9
<b>Краток, општ историски осврт кон основот на одговорноста.....</b>	<b>9</b>
<b>Основот на граѓанско-правната одговорност за штета низ призмата на стариот век .....</b>	<b>9</b>
<b>Основот на граѓанско-правната одговорност за штета низ призмата на средниот век.....</b>	<b>15</b>
<b>Основот на граѓанско-правната одговорност за штета низ призмата на новиот век.....</b>	<b>18</b>
ГЛАВА 2.....	21
ТЕОРЕТСКИ СТОЈАЛИШТА ЗА ОСНОВОТ НА ОДГОВОРНОСТ.....	21
<b>Општи напомени .....</b>	<b>21</b>
<b>Теорија за причинување штета, односно каузалитетна теорија.....</b>	<b>32</b>
<b>Теорија на интересот .....</b>	<b>32</b>
<b>Теорија на опасност .....</b>	<b>34</b>
ГЛАВА 3.....	43
УТВРДУВАЊЕ НА ПОИМОТ И ЗНАЧЕЊЕ НА ОСНОВОТ ВО РАМКИТЕ НА ИНСТИТУТОТ ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ .....	43
ГЛАВА 4.....	51
ПОСЕБНО ЗА ВИДОВИТЕ ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ .....	51
<b>Историски настанок и поим на вината како основ на одговорност .....</b>	<b>51</b>
<b>Историски осврт на појавата на објективната одговорност .....</b>	<b>62</b>
<b>Основ на објективна одговорност .....</b>	<b>71</b>
<b>Правичноста како основ на одговорност.....</b>	<b>77</b>
<b>Подрачје на примена на правичноста во рамки на граѓанско-правна одговорност.....</b>	<b>85</b>
<b>Користени правни прописи.....</b>	<b>89</b>



## ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Отштетното право, денес, несомнено се издвојува како посебен дел на облигационото право, исто како и договорното право. Како млада научна дисциплина Отштетното право се одликува со сиромашна научна и стручна литература, а особено со недостаток на материјал со учебникарски карактер, наменет за изучување во рамки на студиските програми во високообразовните институции. Оваа монографија претставува содржински и концепциски продолжеток на интерната скрипта Отштетно право воведни теми издадена во 2016 година од истиот автор. Оваа интерна скрипта е замислена како прв посебен дел во кој ќе бидат опфатени прашањата за основот на одговорност во нашето право и во споредбената правна теорија. Посебните видови на одговорност во оштетеното право нема да бидат опфатени со содржината на оваа скрипта со цел да не се обременува нејзиниот опфат и истите се планирани за посебно издание „Отштетно право - посебен дел.“ Од друга страна, монографијата обработува едно поединечно прашање значајно за општиот дел на отштетното право – основ на граѓанско-правната одговорност за штета, правејќи обид да го разгледа поимот на основот, значењето, историскиот развој и неговото дефинирање во модерните правни системи.

*Авторот*





## ГЛАВА 1

### ПОИМ НА ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ

#### **Краток, општ историски осврт кон основот на одговорноста**

Во рамките на институтот граѓанско-правна одговорност за причинета штета централно место има прашањето за основот на одговорноста. Решавањето на ова прашање се наметнува како предуслов за решавање на останатите прашања поврзани со одговорноста, а воедно се вбројува и во трите основни проблеми кои се јавуваат кај секој случај на надомест на штета: останатите два се висината и опсегот на одговорноста.

Значењето што основот го има денес не е исто со неговото значење во историски контекст. Ова произлегува и од значењето на самиот институт граѓанско-правна одговорност со кој прашањето за основот е неопходно поврзано. Во овој текст ќе се обидеме, во кратки црти, да дадеме еден хронолошки приказ на појавата, развојот и значењето на основот на одговорноста за причинета штета, користејќи ја класификацијата согласно периодизацијата на стариот век, средниот век и новиот век.

#### **Основот на граѓанско-правната одговорност за штета низ призмата на стариот век**

Зборувајќи за стариот век, нема директни историски извори за тоа како дошло – не до штета – туку до одговорност за штета. Според одредени етимолошки истражувања самиот збор „одговорност“ во

европските јазици се јавува дури на крајот од 18 - ти век.<sup>1</sup> Овој податок упатува на заклучокот дека пред овој период не можеме да зборуваме за одговорност во денешна смисла на зборот, односно за граѓанско-правна одговорност како „...санкција за повреда на граѓанско-правна норма, која во суштина е обврска на одредено лице да му ја надомести штетата на друго лице и која денеска може да постои и без огласување на обврзаното лице за виновно за причинување на штетата.“<sup>2</sup> Разгледувајќи ги старите правни поредоци може да се извлече еден генерален заклучок дека штетата најпрво се израмнувала со крвна одмазда помеѓу поединците и нивните семејства. Крвната одмазда била изворниот облик на одговорноста во рамките на кој одговорноста преминувала од колено на колено, односно одговорноста се проширувала. Во вакви услови не може ниту да стане збор за основ на одговорноста за причинета штета во денешна смисла на зборот од причина што самиот институт на одговорност е насочен кон животот на штетникот и неговата лична сфера, а не кон неговиот имот како што е случај кај граѓанско-правната одговорност. Иако би додаде дека историски се среќаваме со правни системи, како на пример Хамурабиевото право кое во однос на облигационото право ( посебно делот што ја регулира одговорноста за штета) е далеку понапреден од, на пример, Законот на 12 – те табlici и многу други законски текстови од стариот и средниот век и истовремено навестува покомплексни установи кои ги откриле подоцнежните правни системи. Разгледувајќи ги нормите кои го уредуваат прашањето за надоместување на штета во овој законик<sup>3</sup> можеме да заклучиме дека санкциите предвидени во овие случаи на причинување на штета не претставуваат ништо друго, туку надомест за истата и предвидуваат еквивалентност помеѓу причинетата штета и обврската што произлегувала од неа и поради тоа може да се каже дека овие санкции немаат казнен карактер. Во однос на основот на одговорноста која ја среќаваме во Хамурабиевото право, земајќи го

<sup>1</sup> Види Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, str. 5.

<sup>2</sup> Лоза, Б., *Облигационо право, општи дио*, Београд, 2000, стр. 181.

<sup>3</sup> Види чл. 53, чл. 206, чл. 236 од Хамурабиевиот Законик според Kandić, Lj., *Odabrani izvori iz opšte istorije države i prava*, Savremena administracija, Beograd, 1992.

предвид речникот на истиот кој зборува за „лице кое не ја одржувало добро својата брана“, „ненамерно нанесе повреда на друг при караница“, „бродарот не бил внимателен“, како услов за настанување на обврската за надомест, можеме да кажеме дека во Хамурабиевиот законик се назира појавата на вината како основ за одговорност.

Во историскиот контекст на основ на одговорноста за штета неминовно е да го споменеме и римското право, пред сè раководејќи се од неговото значење во историјата и денес. Римското облигационо право е најважното и најсовршеното правно наследство од Рим и претставува точна разработка на сите битни односи помеѓу обичните сопственици на стока: купување и продавање, послуга, заем, договор и други обврски. Токму поради овие својства, римското облигационо право, иако во нешто изменета и дополнета форма било реципирано во францускиот граѓански законик (Code civil) и во другите буржоаски законици од континентален тип. И во римското право, и покрај неговата значителна развиеност, не може да се зборува за граѓанско-правна одговорност во денешна смисла на зборот. Во римското право одговорноста која произлегувала од деликтите, во правната теорија денеска, е позната како деликтна одговорност и се разликува од одговорноста за онаа штета која е причинета од страна на една од страните (должникот или доверителот) на постоечки облигационен однос. Одговорноста за штетата причинета во рамките на постоечки облигационен однос се нарекува контрактуелна, односно договорна одговорност. Во римското право, гореспоменатите, два вида на одговорност за причинета штета биле уредени посебно.

Во старото право, одговорноста на должникот поради неизвршување на договорените престации се ценела објективно: должникот бил должен да ја надомести штетата без оглед на причините што му попречиле да ја изврши ветената престација, односно ирелевантно било дали обврската не била извршена поради вина на должникот или под дејство на виша сила. Според прописите на класичното право се барало исполнување на две претпоставки за да настане обврска за должникот да ја надомести штетата што доверителот

ја претрпел поради задоцнувањето на должникот или поради неисполнувањето на обврската. Тие се задржуваат како претпоставки и за обврската за надомест на штета во посткласичниот период, поточно според Јустинијановото право. Овие две претпоставки биле: постоење на вина на страната на должникот и настанување на штета на страната на доверителот.<sup>4</sup>

Во поглед на вондоговорната, односно деликтната одговорност за причинета штета за римското право карактеристично е од една страна тоа што постоела и една општа забрана за причинување на штета, содржана во дефиниција за правото која потекнува од класичниот период. Според таа дефиниција: „*luris praecepta juris sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*,“<sup>5</sup> или во превод: правни начела се – чесно да се живее, на друг да не му се штети, на секому да му се даде тоа што му припаѓа. Од друга страна, сите приватни деликти и нивните санкции биле поединечно предвидени во правото. Анализата на овие извори на римското право покажува дека паричните казни кои штетникот бил должен да ги плати имале карактер на сатисфакција и казна, а нивна основна цел била репресијата. Од друга страна, вистина е дека со примање на досудената казна, оштетениот воедно бил и обесштетуван. Затоа одредени автори сметаат дека во времето на Гај одредени тужби, покрај казнен карактер, имале и карактер на надоместување на штета, како на пример *actiones rei persecutoriae*.<sup>6</sup>

Она што е карактеристично за вондоговорната и договорната одговорност во римското право е фактот дека нивните специфични и поединечни развојни патишта сепак имаат една иста развојна линија која и во двата случаи се однесува токму на основ на одговорноста, притоа кога зборуваме за основ, зборуваме во смисла на значењето кое го има добиено во рамки на современата правна теорија. Така, и кај двата вида на одговорност најпрво се среќаваме со каузалитетот, односно самото

---

<sup>4</sup>Види Пухан, И., Поленак-Акимовска М., *Римско право*, Скопје, 1996.

<sup>5</sup> D. 1, 1, 10, 1 (Ulpianus libro primo regularum).

<sup>6</sup>Повеќе за карактерот на казните во римското право кај Радевска, М., *Граѓанско-правна одговорност за причинета штета*, магистерски труд, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2011.

настанување на штета како основ за повикување одредени лица на одговорност, додека подоцна во класичното и посткласичното право веќе се појавува вината како основ за одговорност, а се смалува бројот на случаи кога едно лице може да биде повикано на одговорност без постоење на вина. Така, во Јустинијановото право штетите кои не настанале по вина на одредено лице, согласно правилото *causus a nullo prestantur*, се штети за кои не одговара никој и ги поднесува лицето кое ги претрпело. Како исклучок се јавувале бродарите, гостилничарите и сопствениците на соби кои одговарале и за штета која се случила случајно, не по нивна вина, освен ако не докажат дека штетата настанала поради виша сила.<sup>7</sup> Во римското право ги наоѓаме и ги лоцираме и самите корени на концептот на вина во современото право кои ги вклучува степените на вина [*dolus* - намера, *culpa lata* – крајно невнимание, *culpa levis* – обично невнимание (која се дели на два подвида: *culpa levis in abstracto* и *culpa levis in concreto*) и *culpa levissima* – најлесниот вид на невнимание, како и поимните определби на секој од посебните видови на вина].

Историски гледано, објективната одговорност како вид на граѓанско-правна одговорност за причинета штета во одредена смисла е постара од другите видови граѓанско-правна одговорност, односно ѝ претходи на субјективната одговорност. Овој заклучок потекнува од сознанијата дека во првобитното општество идејата за вина била непозната, а одговорноста за причинета штета, со оглед на тоа дека не се засновала на субјективен критериум била објективна одговорност. Но, објективната одговорност која постоела во првобитното општество настанала во сосема различни услови во однос на условите кои ќе доведат до појава на објективната одговорност во денешна смисла на зборот, па затоа треба да се има предвид дека објективната одговорност за која велíme дека ѝ претходи на субјективната одговорност не претставува објективна одговорност која може да се поистовети со објективната одговорност која

---

<sup>7</sup>Иако и за овие случаи во правната доктрина се среќаваат толкувања дека може да се зборува за одреден вид на вина *culpa in custodiendo*.

постои во модерното општество.<sup>8</sup> На ова се надоврзува и цитатот дека: „Во сите времиња и во сите земји постоеле случаи на одговорност без вина покрај оние засновани на вината.“<sup>9</sup>

За самото општество претставувало голем напредок појавата и усвојувањето на идејата за вината и преодот од објективна одговорност на субјективна одговорност за причинета штета. Основот на граѓанско-правната одговорност со векови се засновал на субјективен критериум, односно на вината на штетникот. Затоа овој систем на одговорност го добил името субјективна одговорност за штета. Подоцна, во втората половина на 19-тиот век индустриската револуција и техничкиот напредок на цивилизацијата имале за резултат општ пораст на животниот стандард, но од друга страна и значително зголемување на ризикот кој дотогаш не му бил познат на општеството и кој водел кон создавање на штети во кои не можело да се определи кај кое лице или лица постои вина. Овој факт водел кон промена на традиционалните гледишта за субјективниот основ на одговорноста и до воведување на нов основ на одговорноста. Новиот основ на одговорноста не бил заснован на субјективен критериум, туку спротивно, на објективен критериум. Овој објективен критериум поаѓал од идејата дека субјектот кој има корист од одредена ствар или активност е должен да го поднесе и ризикот кој произлегува од таквите ствари или дејности. Овој критериум, што инаку во правно-техничка смисла без сомнение го воведува модерното право, всушност го препознаваме и во Аристотеловата идеја за корективна или комутативна правда, како и во римската правна мисла, каде што е изразен преку максимата: „*Ubi emolumentum, ibi onus*“, односно - каде е користа таму е и товарот.

---

<sup>8</sup>Види Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 344.

<sup>9</sup>Planiol, M., Ripert, G., Esmein P., *Traité pratique de droit civil français*, Paris, 1952, стр. 642, цитат според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 13.

## Основот на граѓанско-правната одговорност за штета низ призмата на средниот век

Во средниот век развојот на основот на граѓанско-правната одговорност трпи стагнација, како и науката воопшто. Зборувајќи конкретно за европско тло може да се каже дека распаѓањето на Римската империја, ширењето и зацврстувањето на христијанството, постоењето на феудалните односи, формирањето на средновековните држави (држава на Франките, Византија) и другите општествени услови влијаеле да се издиференцираат три правни поредоци: римско право, кое во средниот век влегува преку византиското право и правото на државата на Франките, претставувајќи ја нивната основа, христијанско право и словенското право. Во рамките на византиското право, со оглед на нашиот предмет на интерес, за нас најзначаен е *Nomos Nautikos* или поморскиот закон. Со овој закон, меѓу другото, се регулирале и одговорностите на бродарот за преземениот товар. Некои теоретичари го нарекуваат „Родоски“ закон. Причина за таквата појава е сличноста на неговите одредби со римскиот *Lex Rhodia de iactu*, за кој *„...извесно е дека е записан од влијанието на античките грчки, односно хеленистички правни резони. Тоа првенствено се однесува на познатата установа, таканаречена општа хаварија, која не е напуштена до денес, а предвидува дека и доколку со жртвување на дел од товарот бродот може да се спаси од потопување, штетата солидарно да ја поднесат сопственикот на бродот и сопствениците на исфрлената и сочуваната стока.“*<sup>10</sup>

Правото на државата на Франките во себе ги вклучувало римското право и германското обичајно право. Римското право се применувало преку разни компилации (збирки на римско право) настанати во варварските држави, наречени варварски законици. Варварските законици содржеле однапред определени износи на надомест кои имал обврска да ги плати оној кој нанел штета на некое лице или на неговиот имот. Во однос на штетата нанесена на личноста, барањето најдолго го

---

<sup>10</sup>Avramović, S., *Opšta pravna istorija - Stari i Srednji vek*, Beograd, 1999, str. 154.



задржало карактерот на одмазда. Токму поради овој факт, се смета дека во ова времето обврската за надомест на штета имала казнен карактер.

Словенското право, во својата основа претставува обичајно право на старите Словени, кое подоцна, преку неговите кодификации, ќе стане основен регулатор на односите на јужнословенските народи (Србите, Бугарите, Македонците, Хрватите, Црногорците), во рамките на нивните држави. Најстарите податоци што се зачувани за животот на словенските племиња и датираат од VI и VII век содржат еден интересен податок за феноменот штета низ обичаите и обичајното право. Според овие обичаи се сметало дека словенските племиња се благонаклони кон гостите и ги придружуваат од место до место, каде што на гостите им е потребно да одат, така што ако поради негрижата на определен домаќин гостинот претрпи каква било штета, соседот кој го довел гостинот започнува караница против домаќинот сметајќи ја одмаздата на гостинот како света должност.<sup>11</sup> Според одредени теоретичари „...овој историски извор укажува дека старите Словени на штетата гледале како на последица за која е потребна **одмазда според талионското начело**, а не како однос од кој произлегува обврската за надомест на штета.“<sup>12</sup> Во периодот на развиениот византиско-словенски феудализам најзначаен пишан извор за јужнословенската област (тука спаѓа и територијата на Република Македонија) бил Душановиот законик. Преку обичајното право, во Душановиот законик влегол и **институтот колективна одговорност**. Овој институт имал големо значење за феудалното општество. Освен во Душановиот законик, го среќаваме и во други извори на словенското право, како на пример Законот за судење на луѓето. Во односите настанати со причинување на штета, примената на овој институт значела дека за штетата што едно лице ќе ја причини, одговорна е целата група на лица кои се во одреден правен однос со него. Одговорноста била објективна, кривична и материјална. Така, со овој законик за селото се предвидувала колективна одговорност за надомест на штетата, настаната од кражби и разбојништва на

<sup>11</sup>Галев Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо обичајно право, "Прилози за обичајното право на македонскиот народ (том 1)"*, МАНУ, Скопје, 2000, стр. 384.

<sup>12</sup>Ibid.

територијата на селото, за сите штети на имотот на властелинот кои би настанале по неговата смрт и сл.<sup>13</sup>

Во поглед на основот на одговорноста во средниот век, врз основа на горенаведеното можеме да заклучиме дека истиот како институт доколку воопшто може да се каже дека постоел бил целосно несистематизиран, и не бил доведен ниту на нивото постигнато во стариот век, поконкретно во рамки на римското право. Се работи за надомест на штета каде можеме да кажеме дека акцентот не е ставен на поединецот и неговата вина како основ на одговорност, туку на одреден колектив, на група на луѓе, односно не можеме да зборуваме за основ на одговорност, во онаа мера во која се зборува за одговорни лица, односно за лица кои се задолжени да надоместат одредена штета, односно за постоење на одреден систем за надомест на штетата. Во случајот на поморското право, согласно *Nomos Nautikos* тоа се сопственикот на бродот и сопствениците на товарот кој се пренесува, во случајот на обичаите на словенските народи одговорни лица се домаќините во поглед на штетата што нивните гости ќе ја претрпат или пак во случајот штета причинета со кражба или разбојништво на територијата на едно село да одговара целото село. Во секој случај, можеме да кажеме дека (примериве се еден сведок) и во средниот век е видлива една мисла која дури подоцна, во новиот век, целосно ќе се развие: ризикот како основ за одговорност на лицето кое е должно да го поднесе.

---

<sup>13</sup> Види Драгојловић, Д., Институција колективне одговорности код Балкански Словена у средњем веку, *"Обичајно право и самоуправе на Балкану и суседним земљама"*, САНУ, Београд, 1974, стр. 423.

## Основот на граѓанско-правната одговорност за штета низ призмата на новиот век

Новиот век е век на одвојување на граѓанската од кривичната одговорност, век на кодифицирање и век на тенденции за унифицирање (хармонизација) на граѓанското право (приватното право), а со тоа и на правилата што ја уредуваат одговорноста за штета во Европа. Одвојувањето на граѓанската од кривичната одговорност во правната теорија се припишува како заслуга на Domat и Pothier, француски теоретичари, за кои воедно се смета дека го поставиле и општото (основното) начело на граѓанската одговорност.<sup>14</sup> Според Домат, општото начело е формулирано на следниов начин: *„Сите загуби и сите штети кои ќе ги причини некое лице поради своја непромисленост, невнимателност, непознавање на она што лицето било должно да го познава или друга слична вина, без оглед колку е лесна, мораат да се надоместат...”*<sup>15</sup>

Под влијание на природно – правната школа законите како основно начело го прифатиле начелото за субјективна одговорност според кое штетата треба да ја надомести оној кој ја причинил. Основ за одговорноста претставува вината. Оваа идеја достигнала кулминација и најдобро е изразена во формулата на Јеринг според која на надомест на штета не обврзува самата штета туку вината, без вина не постои одговорност.<sup>16</sup>

Начелото на субјективна одговорност како општа (генерална) одредба во рамките на правилата за одговорност за штета го среќаваме во следниве одредби:

- Член 1382 од Францускиот граѓански законик, според кој: *„Секое човечко дејствие со кое на друг му се предизвикува штета го обврзува оној со чија вина е нанесена да ја поправи“* и членот 1383 според кој: *„Секој одговара за*

---

<sup>14</sup> Klarić, P., op.cit.,str. 13.

<sup>15</sup> Цит. според Klarić, P., op.cit.,str. 13.

<sup>16</sup> Klarić, P., op.cit.,str. 30.

*штетата што ќе ја причини, не само со својата намера, туку и со своето невнимание и непромисленост.“*

- во §1295 од новелираниот Австриски граѓански законик според кој: *„Секој е овластен да бара надомест на штетата од штетникот кој ја нанел со своја вина, па било штетата да е причинета со тоа што се повредила некоја договорна обврска или независно од договорот.“*
- §826 од Германскиот граѓански законик според кој: *„Оној којшто на начин спротивен на добрите обичаи намерно ќе му нанесе штета на друг, должен е истата да ја надомести.“* Иако според одредени автори наведената одредба има значење на општа одредба,<sup>17</sup> сепак воочлив е нејзиниот ограничен опсег, во кој е опфатена само намерата. Затоа, во рамките на ова прашање ќе ја спомнеме и одредбата од §823 според која: *„Кој на друг намерно или со невнимание противправно му го повреди животот, телото, здравјето, слободата, сопственоста или кое било друго право, должен е да ја надомести штетата причинета со таа повреда.“*

Подоцна, почнувајќи од триесеттите година на 19-от век па до ден денешен, субјективната одговорност го губи местото на основен вид на одговорност за причинета штета. Развојот на индустријата и прометот, кој е една од основните карактеристики кои го одбележуваат новиот век, во сферата на граѓанско – правната одговорност се рефлектирал преку појавата на еден нов вид на одговорност – објективна одговорност, односно одговорност без оглед на вината. Објективната одговорност стана неминовност во новиот век и без оглед дали ја оправдуваме преку теоријата на ризикот, теоријата на интересот, теоријата на опасноста или некоја друга теорија, таа го најде своето место во најголемиот дел од позитивно – правните системи во светот, започнувајќи од правниот

---

<sup>17</sup> Види Ibid.

систем на Прусија, со донесувањето на Законот за железницата од 1838 година.<sup>18</sup>

На крај, само би спомнале дека денеска, како одговор на новите модерни технолошки ризици различни форми на *sine delicto* одговорност прогресивно еволуираат во поголемиот дел од националните правни системи. Во меѓународното право одреден број на специфични опасни активности се регулирани со меѓународни конвенции во кои прекуграничната штета ја надоместуваат приватни лица или ентитети, а во некои случаи може да постои и резидуална одговорност на државата, но овој вид на одговорност не е предмет на нашиот интерес, ниту на нашето истражување идејќи е различен од граѓанско-правната одговорност во облигационото право.

---

<sup>18</sup> За ова види повеќе Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска, Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 538.

## ГЛАВА 2

### ТЕОРЕТСКИ СТОЈАЛИШТА ЗА ОСНОВОТ НА ОДГОВОРНОСТ

#### Општи напомени

Од гледна точка на денешната правната теорија, можеме да забележиме дека истата ги дели гледиштата за основот на одговорност на: **1. Теории за општ и единствен основ или унитарни теории и на 2. Теории за постоење различни основи, односно плуралитет на основот на одговорност.**

Главното, според унитарните теории постои еден единствен основ за сите видови на одговорност при што самите гледишта кои поаѓаат од теоретска поставка дека постои еден основ за одговорност всушност се разликуваат меѓу себе во поглед на прашањето кој е тој основ. Според теориите за плуралитет на основот постојат повеќе основи за одговорност кои коегзистираат заедно и имаат различни полиња на примена. Во текстот што следи ќе ги проследиме најзначајните претставници на двете споменати групи – теории за единствен основ и теории за повеќе основи на одговорноста.

Со цел да ја задржиме хронологијата на настаните која ја востановивме при приказот на краткиот историски развој на основот на одговорноста би го почнале излагањето во оваа точка со теоријата за вината како основ на одговорноста, на која се заснова субјективната одговорност. Веќе споменавме дека вината како одредена субјективна категорија била непозната во примитивните општествени системи, со оглед на ниското културно и научно ниво, па така според одредени мислења во правната теорија ќе сретнеме дека теоријата на вината датира од класичното римско право, поточно од донесувањето на Lex Aquilia.<sup>19</sup> Со воведувањето на Lex Aquilia (во III век од старата ера,

---

<sup>19</sup>Според Лоза, Б., *Облигационо право, општи дио*, Београд, 2000, стр. 215.

односно, според најголемиот дел од правната литература, во 286 година пред новата ера) настанале промени значајни за одговорноста за штета во римското право. „Со овој закон биле укинати сите закони кои дотогаш говореле за штета сторена со противправни дејствија, вклучувајќи ги и одредбите од Законот на 12 таблици. Овој закон бил плебисцит бидејќи го поднел на гласање пред плебсот плебејскиот трибун Аквилије.“<sup>20</sup> Со толкување на одредбите од трите поглавја на законот се поставиле неколку услови кои требало да бидат исполнети за да се смета дека настанало противправно оштетување на туѓи ствари. Тие услови биле:<sup>21</sup>

- Штетата да е причинета со позитивно дејствие (не со пропуштање) и тоа со непосредно физичко делување на штетникот врз стварта (*damnum corpore corpori datum*).
- Понатаму, се поставило барањето штетата да е причинета намерно (*dolus*) или поради невнимание (*culpa*), при што и најлесниот облик на невнимание се земал предвид, односно: „*In lege Aquilia et levissima culpa venit*.“<sup>22</sup> Според тоа, нема да биде казнет оној кој без допуштање и небрежност некому случајно сторил штета, бидејќи во тој случај не постои противправност.<sup>23</sup>

Иако прашањето е дискутабилно дали санкцијата што ја предвидува законот за овој деликт претставува казна или надомест на штета,<sup>24</sup> посебно ако се земат предвид разликите кои дошле до израз при преводот на текстот на *Lex Aquilia*, односно делот што се однесува на должноста на штетникот, којшто некои теоретичари го преведуваат со зборот „казна“,<sup>25</sup> а други со зборот „надомест на штета“,<sup>26</sup> значајно за нас е што во овој закон го гледаме зародишот на теоријата за вината

<sup>20</sup>D. 9, 2, 1 Ulpianus libro octavo decimo ad edictum.

<sup>21</sup> Според Klarić P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, str. 7.

<sup>22</sup> D. 9, 2, 44 Ulpianus libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

<sup>23</sup> Види Gaj, Inst. 3, 210 – 211.

<sup>24</sup> Според Jakšić, S., *Obligaciono pravo - opšti deo*, Sarajevo, 1960, стр. 247 се работи за казна, а не за надомест на штета.

<sup>25</sup> Види Horvat M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1973, str. 303

<sup>26</sup> Romac, A. (prijevod), *Tekst zakona Lex Aquilia de damno*, Zagreb, 1973, str. 447; Поленак – Акимовска, М., Бучковски, В., *Избор на текстови од римското право*, Скопје, 2000, стр. 145.

како основ на одговорноста. Причината за ова е што до тој момент *„важело правилото дека тој што ја причинил штетата е должен да ја надомести.“*<sup>27</sup> Појавата на вината како основ на граѓанско-правната одговорност и воедно како услов за настанување на граѓанско-правната одговорност претставувало напредок и било во согласност со општествените потреби бидејќи во тој период штетите, иако не сите, главно биле последица на нечија намера или невнимание, што не било тешко да се утврди. Од овој период па сè до денес теоријата на вината константно има свои приврзаници и минува низ одреден развоен пат (пред сè тука мислиме на начинот на кој се решава во теоријата и законодавството прашањето за докажување на вината и претпоставување на истата).<sup>28</sup> На крај, за теоријата за вината како основ на одговорноста можеме само да заклучиме дека: *„Сè до таканаречената техничка револуција суверено владее на теренот на деликтната граѓанско-правна одговорност. За ова постоеле и причини. Луѓето во тој период главно се служеле со безопасни средства за производство, превозот на стока и патници се вршел запрежно, поголемиот број на заедничка работа бил многу мал, човекот уште немал откриено и не употребувал сила со огромна јачина, итн. Штетата која се јавувала не била анонимна ниту според причинителот, ниту по причината за настанување. Се работело во најголем број на случаите за нечија вина, а тоа не било тешко ниту да се установи, ниту да се докаже. Проблемот на надомест на причинетата штета се однесувал главно на штетникот и на оштетениот, а не толку на општеството во целина.“*<sup>29</sup> На кој начин техничката револуција влијаела на теоријата за вината како основ на одговорноста и на појавата на нови теории на ова поле треба да покаже анализата што следи.

Анализата на теории со кои се среќаваме во правната литература ја продолжуваме со **француското право**, во кое најпрво би забележале,

---

<sup>27</sup>Лоза, Б., *Облигационо право, општи дио*, Београд, 2000, стр. 215.

<sup>28</sup>Повеќе за ова види Лоза, Б., *Облигационо право, општи дио*, Београд, 2000, стр. 216-217.

<sup>29</sup>Лоза, Б., *Облигационо право, општи дио*, Београд, 2000, стр. 216.



од термиолошки аспект, дека основот на одговорноста го среќаваме под поимот *fundament de la responsanilité*, односно темел или основ на одговорноста. Во француското право било вообичаено гледиштата за основ на граѓанско-правната одговорност за причинета штета да се делат на теории за единствен основ (*théories unitaires*) и мешовити теории (*theories mixtes*).<sup>30</sup> Но, во современото француско право оваа поделба останува тешко одржлива од причина што повеќе не постојат автори кои заземаат стојалиште за ексклузивитет по кој било основ на одговорност, па може да се заклучи дека: *„Во меѓусебното натфрлување и оспорување на двете основни унитарни концепции, вината и ризикот, последната така суверено завладеа со одредени подрачја на одговорноста (штета од автомобили, нуклеарна штета и др.), што веќе ниту најжестоките следбеници на теоријата за вината не го негираат тоа.“*<sup>31</sup>

Иако во француската правна теорија теориите за вината и ризикот имаат карактер на доминантни идеи за основ на одговорноста, сепак не се единствени и покрај нив егзистираат и други теории од понов датум. Почнувајќи, според хронологијата на појавата на теориите за основ на граѓанско-правната одговорност би забележале дека најпрво се **појавува теоријата на вината како основ на одговорноста**, која е преточена и во генерално правило за одговорност во францускиот Code Civil, во членовите 1382 и 1383. Иако во овие одредби се прокламира одговорност на едно лице за штета што тоа на друг ќе му ја причини со намера и со свое невнимание или непромисленост, приврзаниците на теоријата за вината како основ на одговорноста ја прошириле идејата за вината како основ на граѓанско-правната одговорност и на случаите кога законот предвидува одговорност за друг, случаите на одговорност за ствари и одговорност за штета причинета од животни, со тоа што вината во овие случаи, според приврзаниците на оваа теорија се јавува како претпоставена вина или како докажана вина. Задржувајќи се на одговорноста за штета причинета од ствари и истакнале дека: *„Треба да*

<sup>30</sup>Le Tourneau, *La responsabilité civile*, Paris, 1976, str. 3 i 14, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 12.

<sup>31</sup>Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 13.

се разликува општиот состав на одговорноста за штета од ствари кој е поставен во *Code Civil* од посебните режими за поединечни видови на ствари востановени со посебни прописи (штета од жичара, нуклеарна штета и др.). Кај последниве не е спорно дека не се бара вина како претпоставка за одговорност.<sup>32</sup> Хронолошки гледано, по теоријата за вината се јавува **теоријата за ризикот како основ на одговорноста и тоа кон крајот на 19-тиот век**. Околности кои го условиле појавувањето на новата теорија во француската правна доктрина, во прв ред биле развојот на индустријата и значителното зголемување на бројот на несреќи во кои претрпувале штета луѓето и нивните ствари, и како резултат на тоа судската практика во Република Франција, и тоа:

- Најпрво со судската одлука на Касациониот суд од 1896 година со која одреден работодавач бил прогласен за одговорен за штета причинета на негов работник со експлозија на котел, без оглед на неговата вина, и подоцна;
- Со одлука на Касациониот суд од 1930 година (одлука позната како *Jand'heur*) во која се востановува дека во *Code Civil* (во член 1384 став 1) е содржана пресумпција на одговорност, а не пресумпција на вина, против имателот на ствар со која е причинета штета, а како причини за исклучување на одговорноста се наведуваат случајот, вишата сила или непозната причина која не може да му се припише на штетникот.<sup>33</sup>

Овие околности биле причината во правната литература да се појави нова теорија под името **теорија на ризикот (*théorie du risque crée*)**. Според новата теорија одговорноста која произлегува од создадениот ризик е одговорност „која обврзува на надомест на штета причинета дури и без вина, со активност која е извршена во интерес и под раководење на одредено лице.“<sup>34</sup> За зачетниците на теоријата на

<sup>32</sup>Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 15.

<sup>33</sup>Ibid, стр. 17-18.

<sup>34</sup>Savatier, R., *Traité de la responsabilité civile*, T. I, Paris, 1951, стр. 349 цитат според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 18.

ризикот појдовна била идејата за имотот како еден збир на материјални добра кои не можат да постапуваат ниту добро ниту лошо, ниту пак може да се зборува за вина кај нив.<sup>35</sup> Од анализата на гледиштата на застапниците на теоријата на ризикот може да се заклучи дека: *„Тезата за ризикот како основ на одговорноста за штета често се брани со повикување на морал и правичност. Човекот со својата активност прибавува одредена корист, профит, па затоа праведно е да ја надомести штетата која ја причинува со тоа... Одговорноста без вина е постулат и на социјалната и на индивидуалната правда. На социјалната затоа што треба да се заштитат послабите од посилните, општествениот интерес, т.е. интересот на жртвата пред индивидуалниот интерес или интересот на штетникот. На индивидуалната правда затоа што во случај штетникот да не е виновен за штетата би било неправедно штетата да го погоди оштетениот. Идејата за социјалната правда е многу блиска со идејата за социјалната справедливост.“*<sup>36</sup> За разлика од одговорноста каде основ е вината, а воедно вината се јавува и како претпоставка за настанување на одговорноста, кај одговорноста каде основ е создадениот ризик, истиот не се предвидува како посебна претпоставка за настанување на одговорноста. Во случаите на одговорност врз основа на создаден ризик акцентот се става на каузалитетот.

Во врска со односот на вината и создадениот ризик како основи на граѓанско-правната одговорност, можеме да заклучиме дека во француската правна теорија постои согласност дека одговорноста врз основ на вина треба да има примат во однос одговорноста врз основ на ризик, која треба да има супсидијарна улога и ограничено подрачје на примена. Причина за ваквото доминантно сфаќање е тоа што одговорноста на основ на вина ја погодува човековата слобода, развива кај луѓето свест за добро однесување и ги прави осетливи во однос на санкциите за невнимателно однесување, додека одговорноста врз основ

---

<sup>35</sup>Се работи за Josserandu и Saleillessu како зачетници на теоријата на ризикот во француското право.

<sup>36</sup>Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 19.

на ризик се заснова исклучиво на материјална рамнотежа, па оттука, поинаков сооднос на вината и создадениот ризик како основи на граѓанско - правната одговорност би значел триумф на материјата над духот.<sup>37</sup> Денес, теоријата за ризикот послужила „...за проширување на полето на примена на објективната одговорност и на оние дејности кои донесуваат корист, а не претставуваат опасни дејности.“<sup>38</sup> Оваа теорија станала доминантна на полето на објективната одговорност, и основот на објективната одговорност најголем дел од правните теоретичари го гледаат во ризикот, односно создадениот ризик. Со други зборови, на полето на објективната одговорност денес се поаѓа од гледиштето дека „... оној кој го создава, одржува или контролира изворот на опасност од штета, мора за него и да одговара. Не е битно што ризикот се создава на начин кој е правно допуштен, т.е. со користење на опасни ствари и вршење на опасни дејности. Точно е дека од ова корист има и целото општество, но најголема корист имаат, сепак, оние во чиј интерес опасната ствар се употребува, односно опасната дејност се врши. Затоа и се применува начелото „На кого е користа, на тој е и штетата. Тоа го бара принципот на таканаречена дистрибутивна правичност (*iustitia distributiva*).“<sup>39</sup>

Во француската правна литература се среќава уште и **теоријата на гаранција** според која основ на одговорноста е повредата на туѓи права, односно според оваа теорија причинетата штета претставува повреда на туѓи права што е доволна причина за изрекување санкција во облик на надомест на штета. Како основно начело на оваа теорија се наведува признавањето на индивидуалното право на сигурност и во случај на неовластена повреда која претставува противправно нанесување штета од страна на штетникот, истиот е должен да ја надомести, независно од неговите физички, психички способности и други негови особини.<sup>40</sup> Во правната теорија се среќаваме со заклучокот дека „повредата на нечиј

<sup>37</sup>Savatier, R., *Traité de la responsabilité civile*, T. I, Paris, 1951, стр. 353, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 20.

<sup>38</sup>Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 363.

<sup>39</sup>Радишић, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 193-194.

<sup>40</sup>Ова теорија потекнува од Starck, B., *Domaine et fondement de la responsabilité sans faute*, RTDC, 4/1958, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 21.

субјективни права не претставува ништо друго туку штета.... Да се зборува за повредата на правата како основ значи да се зборува за штетата како основ на одговорност за таа штета.“<sup>41</sup> Но се среќаваме и со поинакви размислувања според кои: „точно е, оваа теорија не претендира да го редуцира отштетното право на единствена идеја, како што е вината, должноста, ризикот или штетата. Во суштина теоријата содржи фундаменталистички дуализам. Од друга страна, таа се оддалечува од современиот тренд на прагматизам со тоа што се залага за изградба на отштетното право на два столбови – вината и гаранцијата – и со разумни аргументи да ги дефинира полињата кои треба да бидат покриени со од овие два поими.“<sup>42</sup> Денес се смета дека оваа теорија тежиштето од штетникот го префрла на оштетениот и на одреден број негови права кои изречно се гарантираат, како на пример правото на живот, телесниот интегритет, материјалната сигурност и други. Штетникот што ќе повреди некое право од сферата на гарантираните права ќе биде должен да ја надомести настанатата штета.<sup>43</sup>

Од претставниците на француската правна мисла за основот на одговорност сметаме дека е значајно да го споменеме уште и L. Bach<sup>44</sup> кој е интересен за нашата анализа на правните теории за основот од причина што неговите размислувања за ова прашање го носат надвор од доменот на правото воопшто, а посебно надвор од доменот на правните претпоставки за настанување на граѓанско-правната одговорност за штета. Односно, доколку се навратиме на заклучокот дека: „постојат три општи претпоставки за настанување на граѓанско-правна одговорност:

1. штета којашто фактички настанала;

<sup>41</sup>Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 23.

<sup>42</sup>Tunc, A., A Little-Noticed Theory in the Law of Tort: Boris Starck's Theory of Guaranty, *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 121, No. 3 (Jan., 1973), pp. 618-625.

<sup>43</sup>Види Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 599.

<sup>44</sup> Bach, L., *Réflexions sur le problème du fondement de la responsabilité civile en droit français*, RTDC, br. 1(str. 17-53), 2(221-242), 1977, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 23-24.

2. штетата да е причинета со штетно дејствие, односно со противправно дејствие;

3. да постои причинска врска (каузалитет) помеѓу штетното дејствие и штетата, односно штетата треба да настанала како резултат на штетното дејствие.<sup>45</sup>

Можеме да кажеме дека последнава теорија не се поврзува со ниту една од нив кога зборува за основот на одговорноста, туку со начела кои имаат супрајуридички карактер, претежно морални правила и супериорни принципи, како што ги нарекува овој автор (*principe supérieur*). Само за илустрација би кажале дека според овој автор, кај субјективната одговорност основ е моралната обврска да се надомести штетата која е причинета со однесување осудувано од страна на моралниот поредок, при што авторот зборува за повреда на *faulte moral*, односно за скривена повреда на морална обврска, што треба да се разликува од *faulte civile* како претпоставка за одговорноста и како повреда на граѓанско-правна обврска. Кај објективната одговорност, според овој автор, основот зависи пред сè, од видот на обврската на одговорното лице. Така, доколку зборуваме за договорна одговорност, одговорното лице по своја волја презело обврска да спречи настанување на штета, па основ на неговата одговорност е моралното правило кое налага почитување на дадениот збор. Доколку одговорното лице не презело обврска да спречи настанување на штета, како во случајот на деликтната, односно вондоговорна одговорност и одговорноста за друг, основот треба да се бара во одговорот на прашањето зошто законот или судската практика предвиделе одреден ризик за одредени лица, и тука се среќаваме со повеќе основи на одговорноста, кои авторот ги нарекува оправдувачки идеи, како што се: идејата за семејна солидарност како основ на одговорноста на родителот за штетата причинета од нивно малолетно дете, идејата за

---

<sup>45</sup>Радевска, М., *Граѓанско-правна одговорност за причинета штета*, магистерски труд, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2011.

профитот претставува основ на одговорноста за штета од употреба на ствари или давање на услуги и слично.<sup>46</sup>

Префрлувајќи ја на нашата анализа на теориите за основот на граѓанско-правната одговорност на теренот на **германската правна литература**, поаѓаме од заклучокот дека во германското право обврската за надомест на штета, било да се јавува како секундарна обврска произлезена од договорна одговорност, било да се работи за примарна обврска настаната од деликт, не можела да настане додека не биле исполнети две претпоставки - постоење на штетно дејствие и постоење на вина.<sup>47</sup> Во поглед на основот на одговорноста, во прво време, во германската правна теорија, ова се рефлектирало во сфаќањето дека причинувањето на штета со вина претставува основ на одговорноста затоа што ја оправдува обврската за надомест на штета, а за стварно засновање на законското востановување обврска за надомест на штета потребно е помеѓу штетното дејствие и штетникот да постои однос кој ја оправдува одговорноста на штетникот за тој настан и за последиците од него, а еден таков однос е вината.<sup>48</sup>

Разноликост на теориите за основ на граѓанско-правната одговорност почнува да се јавува кон крајот на 19-тиот век во услови кога во законодавството веќе почнале да се предвидуваат случаи на одговорност за причинета штета каде за настанување на одговорност не се барало постоење на вина како претпоставка, или општ услов. Тогаш во правната теорија се афирмирало прашањето за изнаоѓање на правно-политички основи за оправдување на одредените видови одговорност за штета.<sup>49</sup> Во правната теорија среќаваме поделба на основите на одговорност во германското право во две групи: првата група ги опфаќа теориите чија цел е да пронајдат единствен основ на одговорноста која

---

<sup>46</sup>Теоретските размислувања на овој автор се изложени според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 24-25.

<sup>47</sup>Ogorek, R., *Untersuchungen zur Entwicklung der Gefährdungshaftung im 19. Jahrhundert*, Köln, 1975, стр. 8, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 29.

<sup>48</sup>Се работи за типично објаснување на основот на одговорноста содржано во мислата на авторот Larenz, *The Prinzipien der Schadenszurechnung*, Juristische Schulung Helf 10/1965, стр. 373, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 31.

<sup>49</sup>Bienenfeld, R., *Die Haftungen ohne Verschulden*, Berlin – Wien, 1933, стр. 93, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 32.

бара вина и одговорноста без оглед на вина, а втората група ги опфаќа теориите кои најпрво се насочени кон барање основ на објективната одговорност, и не ја доведуваат во прашање вината како основ на одговорноста.<sup>50</sup> На германската правна литература ѝ се познати следниве теории за единствен основ на граѓанско-правната одговорност: **теорија на причинување штета (каузалитетна теорија), теорија на аномалитет, теорија на претпоставена вина, теорија на објективизирана вина, теорија на интерес, теорија на противправност, теорија на праведност.** Теории од втората група, односно теории за основ на објективната одговорност, со кои се среќаваме во германската правна литература се следниве: **теорија на опасност, економска теорија, теорија на господарење, теорија за сфера на влијание или дејствување и теорија за постоење на основ на објективната одговорност.** Во текстот што следи ќе се задржиме на суштината на теориите што сметаме дека оставиле најголем печат во отштетното право и што сметаме дека се значајни за нашето истражување, без притоа да ги негираме сегашното и идното значење на останатите теории кои нема да бидат предмет на нашата анализа.<sup>51</sup> За целите на ова истражување ги претставуваме следниве теории:

---

<sup>50</sup>Ваква поделба на теориите кои ѝ се познати на германската литература среќаваме кај Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 32-49.

<sup>51</sup>За сите наведени теории, како и за нивните претставници може повеќе да се прочита кај Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 32-49.



## Теорија за причинување штета, односно каузалитетна теорија

Според оваа теорија одговорноста се раѓа од самото причинување на штетата, а начелото на праведност бара штетата да ја надомести оној кој ја причинил. За причинувањето на штета во рамки на оваа теорија се зборува како за основ на објективната одговорност и во рамки на ова сфаќање се зборува за: *„штета причинета од опасни ствари или од опасни активности и тоа е доволно за настанатата штета да одговара сопственикот или имателот на опасните ствари, односно носителот на опасната активност. За нивната вина не треба да се води сметка, тоа прашање воопшто не треба ниту да се постави, бидејќи не е правно релевантно за постоење на објективната одговорност.“*<sup>52</sup> Но, во теоријата остануваат цитирани неколкуте мисли кои даваат остра и убедлива критика на оваа теорија. Така, според едно мислење причинувањето штета не може да биде ниту општа основа ниту пак основ на одговорноста, без оглед на вината бидејќи тоа не е типична, карактеристична околност на која се заснова одговорноста туку претставува заедничка претпоставка на одговорноста врз основ на вина и на други случаи на одговорност без оглед на вина.<sup>53</sup> Според една друга критика: *„Причинувањето штета не е генератор, туку електрични вод на одговорноста. Струјата извира од социјални и стопански причини кои се наоѓаат во позадина, а кои Binding (создавачот на теоријата за каузалитет, заб. М.А.) ги немал спознаено.“*<sup>54</sup>

## Теорија на интересот

Според оваа теорија, покрај причинувањето на штета потребно е до штетата да е дојдено по пат на отстапување од она што е вообичаено,

<sup>52</sup>Dorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti delo*, Beograd, 1980, стр. 363.

<sup>53</sup>Bienenfeld, R., *Die Haftungen ohne Verschulden*, Berlin – Wien, 1933, стр. 93, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 33.

<sup>54</sup>Marton, G., Versuch eines einheitlichen Systems der zivilrechtlichen Haftung, APC, Heft 1-2, 1963 стр. 17, цит.според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 34.

средно, стандардно, односно нормално. За теоријата на интересот најпрво би кажале дека се одликува со повеќе свои варијанти, при што едни автори ја сместуваат во теориите за единствен основ на одговорноста (Wilburg) додека други ја претставуваат како теорија за основот на објективната одговорност (Bienenfeld, Rinck, Zachert).<sup>55</sup> Во овој труд ја споменуваме варијантата на теоријата на интересот според Merkel кој се смета за еден од основачите на оваа теорија. Според него секој мора да одговара за својот активитет, односно за активен интерес кој води кон некоја штета. Притоа Меркел поаѓа од судир на два правно допуштени интереси од кои законодавецот, едниот го оценува како помалку важен, а на носителот на интересот со поголема вредност му дава право да бара надомест на штета од првиот носител на активен интерес.<sup>56</sup> Денес, во правната теорија се чини дека превладувачко е мислењето дека се работи за теорија за основот на објективната одговорност.<sup>57</sup> Според оваа теорија, сфатена во смисла на теорија за основот на објективната одговорност, основот, односно причината за постоење на објективната одговорност како вид на граѓанско-правната одговорност се состои во интересот што го има сопственикот или владетелот на опасната ствар, односно вршителот на опасната дејност. Понатаму се вели дека интересот за кој зборуваме тука, често е од економска природа, но може да биде и од друга природа (на пример морален), а лицата кои ги споменавме претходно треба да ги поднесат штетните последици водејќи сметка за постоењето на вина кај нив.<sup>58</sup> Во правната теорија, уште ќе сретнеме дека оваа теорија во основа се потпира на старото римско начело *Ubi omulumentom ibi est onus* сфатено во смисла дека оној што од одредена дејност или од одредена ствар

---

<sup>55</sup>Види Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 35.

<sup>56</sup>Merkel, R., *Die Kollision rechtmässiger Interessen und die Schadensersatzpflicht ei rechtmässigen Nadndlungen*, Strassburg, 1985, стр. 144, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 36.

<sup>57</sup>Види Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 363-364 исто и Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 598.

<sup>58</sup>Види Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 363-364.

извлекува корист, справедливо е тој да ја надомести штетата која неговата ствар би му ја предизвикала на друг.<sup>59</sup>

## Теорија на опасност

Во германското право теоријата на опасност ќе се појави како теорија која се обидува да даде објаснување на основот на објективната одговорност. Иако, како што веќе споменавме во германската правна мисла постоеле „...уште неколку идеи за основот на одговорноста без вина, тие се, во споредба со теоријата за опасноста, со далеку помало значење и по правило во поголема мера претставуваат варијанти на постоечки теории, отколку самостојни, оригинални гледишта.“<sup>60</sup> Самото име, оваа теорија го добива по поаѓањето од фактот што во деветнаесеттиот век станале очигледни опасностите кои вработените и трети лица ги трпеле од железницата, рудниците, местата кај што се правел барутот, но од друга страна општиот интерес го поставувал императивот за нивното постоење. Општеството било согласно дека опасните дејности не треба да се забрануваат, но од друга страна, не треба ниту да се допушти овие дејности да се вршат на сметка на лицата погодени од ваквите опасности, па затоа надоместокот на штета во овие случаи треба да биде допуштен токму поради допуштањето на опасноста, односно загрозувањето.<sup>61</sup> Па така, според оваа теорија, можеме да кажеме дека основот на одговорноста е опасноста од штетно дејствие, иако според творецот на оваа теорија (Rümelin): „Основната мисла е помирување на општиот и поединечниот интерес. Многу уреди и дејности кои ја загрозуваат сигурноста на луѓето и стварите се неопходни во модерниот живот, но не по цена на потполна жртва на интересот на загрозените.“<sup>62</sup>

<sup>59</sup>Види Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 598.

<sup>60</sup>Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 42.

<sup>61</sup>Rümelin, M., *Gründe der Schadenszurechnung*, Freiburg – Leipzig, 1986, стр. 45.

<sup>62</sup>Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 41.

Основната идеја на оваа теорија и денес се смета дека е да се заштити оштетениот така што одговорноста за штета ќе се префрли врз оној кој бил во можност да господари и да го контролира ризикот, а воедно се смета дека со самото легално отпочнување на лицето да се занимава со опасна дејност, основачот го прифатил и ризикот и одговорноста за тој ризик.<sup>63</sup> За нас посебно е интересен и сосема оправдан заклучокот на одредени автори дека додека теоријата за интересот е склона да го прошири полето на примената на објективната одговорност за причинета штета и на оние дејности што не претставуваат опасни дејност, теоријата на опасност (теорија на зголемена опасност) ја ограничува примената на објективната одговорност за причинета штета само на опасни ствари и опасни дејности и не е погодна за проширување на полето на примена на објективната одговорност.<sup>64</sup>

**Во англо-американското право** основот на одговорност го среќаваме под поимот *basis of liability, foundation of tortious liability*, а се среќава и изразот *criterion of liability*. Во обидот да се претстави основот на одговорност низ призмата на англо-американското право сметаме дека е неминовно да се појде од еден синтетизиран заклучок дека англо-американската правна мисла, доминантно место ѝ дава на судската практика, наспроти континенталната правна мисла каде правото се согледува не само преку правно-процесните поими, туку и пошироко, во една негова општа функција.<sup>65</sup> За третирањето на прашањето за основот на одговорноста во англо-американското право го среќаваме заклучокот дека неговата обработка во ова право е многу оскудна со што се стекнува впечатокот дека ова прашање уште не претставува стандардна тема во делот на отштетното право, за што објаснувањето се наоѓа делумно и во традиционалната насоченост на англо-американската правна мисла, во поголема мера кон емпириското и практичното, во однос на апстрактното.<sup>66</sup>

---

<sup>63</sup>Види Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 598.

<sup>64</sup>Види Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 364.

<sup>65</sup>Friedman, W., *Legal Theory*, London, 1967, стр. 518.

<sup>66</sup>Според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 57.

На крај, предмет на нашата анализа на основот на одговорноста се теоретските стојалишта развиени на територијата на **поранешните југословенски републики**. Разгледувајќи ги теориите кои биле создадени на просториите на поранешните југословенски републики се среќаваме со една разноликост на правната мисла во овој поглед. Од авторите што се приклонуваат кон стојалиштето дека основот на одговорноста е единствен го споменуваме Вукович, кој иако останува доследен приврзаник на гледиштето за единствен основ, не останува во иста мера доследен и на стојалиштето во однос на прашањето кој е тој основ на одговорноста. Најпрво, од анализата на делото на овој автор може да се дојде до заклучок дека тој за основ на одговорноста го смета штетното дејствие, кое воедно според него е и претпоставка за настанување на граѓанско-правната одговорност.<sup>67</sup> Наспроти ова, самиот автор во еден наврат ќе рече: *„Некои автори (на пример Mauczka) предлагале одговорноста за штета да се сведе на еден заеднички правен основ. Овој обид нема ни научна ни практична цел. Нема научна цел затоа што правните основи се толку разнородни што во еден свој заеднички поим можат да претставуваат само содржинска празнина. Нема ниту практична цел бидејќи одговорноста за штета ќе биде поопсежна и поефикасна, ако има што повеќе правни основи. Патоказ е да се цели кон зголемување, а не кон смалување на бројот на правни основи.“*<sup>68</sup> Иако авторот јасно зборува за плуралитет на основи на одговорност, за нас е дискутабилен тој плуралитет бидејќи во суштина се однесува на различните видови штетни дејствија кои тој ги класифицира како: граѓански деликт, кривични деликт, повреда на пропишана обврска, повреда на склучување договори на пазарот, повреда на договорни обврски, повреда на општествени сфаќања, злоупотреба на субјективно право, самовласно прибавување на право, случај, повод, предизвикување опасност и самооштетување под принуда, при што самиот автор напомнува дека овие факти не се затворен круг на

---

<sup>67</sup>Според мислењата изнесени во Vuković, M., *Obvezno pravo, knj. I*, Zagreb, 1956, стр. 63 и 84, и Vuković, M., *Odgovornost za štete*, Zagreb, 1971, стр. 57, а вака го толкува мислењето на Вукович и Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 33.

<sup>68</sup>Vuković, M., *Odgovornost za štete*, Zagreb, 1971, стр.34.

причини, и иако до сега ги има 12 на број, тие се израз на досегашниот развој на прогресивниот техницизам и општествената култура воопшто, а со натамошното напредување на техниката и културата нивниот број може да се зголеми.<sup>69</sup> Велиме дискутабилно е дали се работи за плуралитет на основите на одговорност бидејќи во суштина, согласно нашето сфаќање на поимот на основ на одговорност (за кое подетално ќе се изјасниме во наредната содржинска точка на овој труд) се работи само за еден основ – штетно дејствие. Во пролог на ова би истакнале и дека, според нас, овој наш заклучок соодветствува и со поимањето на основот на одговорност на овој автор кој ќе рече дека: *„Под правен основ овде се подразбира фактот – штетно дејствие кое причинско-последично е врзано со штетата, а штетата причинско-последично е врзана со одговорноста. Правниот основ овде е слично на производните односи општо призната причина за да настане одговорност за некоја штета... Кога за појдовна точка на одговорноста ќе се земе правниот основ, се гледа – како што веќе напознавме – дека тоа е збиен поим на цела низа на факти, кои се причина за одговорност.“*<sup>70</sup>

Сфаќањето на штетното дејствие како основ на одговорноста го среќаваме и кај еден друг автор - Ведриш. Според овој автор постојат повеќе претпоставки за настанување одговорност за причинета штета и дека тие се разликуваат меѓу себе поради тоа што само една од тие претпоставки – штетното дејствие претставува битна претпоставка, а воедно и основ за која се врзува настанувањето, промената и престанувањето на субјективни имотни права и обврски, а останатите претпоставки - штета, причинска врска и противправност се потребни претпоставки. Според овој автор, неговото теоретско стојалиште дека причинувањето штета, односно штетното дејствие претставува основ за одговорност е потврдено и во самата систематизација на законот кој ги уредува овие односи – Законот за облигациони односи, во која меѓу основите за настанување на облигациите се наведува причинувањето на

---

<sup>69</sup>Ibid, str. 34.

<sup>70</sup>Ibid, str. 34.

штета (покрај договорот, стекнувањето без основ, рабoтoвoдствoтo бeз нaлoг и eднoстрaнaтa изјaвa нa вoлјa). Oсoбeнo сe истaкнaти тeориитe вo гeрмaнскaтa прaвнa дoктринa кoи сe нa стoјaлиштe зa eдинствeн oснoв зa oдгoвoрнoстa, кoј сe сoстoи вo пpeдизвикувaњeтo нa штeтa, oднoснo вo пoстoeњeтo нa штeтнo дeјствиe. Oвaa тeоријa нa пpичинувaњe штeтa, кaкo штo пpeтхoднo видoвмe, уштe e пoзнaтa и кaкo тeоријa нa кaузaлитeт и имaлa дoстa силнa тpaдицијa вo стaрoтo гeрмaнскo пpaвo, пpeд сe кaј пpaвнaтa мислa спoрeд кoјa нaчeлoтo нa пpaвeднoст гo пoстaвувaлo бaрaњeтo штeтaтa дa јa нaдoмeсти oнoј кoј јa пpичинил.<sup>71</sup>

Нaврaкaјќи сe нa мислaтa нa Вукoвич мoжeмe дa дoпoлнимe дeкa oвoј aвтoр гo нaпуштa глeдиштeтo зa штeтнoтo дeјствиe кaкo oснoв нa oдгoвoрнoстa и гpaди тeоријa зa штeтaтa кaкo eдинствeн oснoв нa oдгoвoрнoст. Спoрeд oвaa нoвa тeоријa штeтaтa тpeбa дa пpeтстaвувa oснoв нa oдгoвoрнoст вo сeкoј слyчaј, нeзaвиснo дaли тoа e пpeдвидeнo co пpaвнитe пpoписи, a нeoдгoвoрнoстa вo слyчaј нa пpичинeтa штeтa дa пoстoи сaмo пo исклyчoк. Нa тoј нaчин сeкoј штeтник би сe стaвил пpeд aлтeрнaтивaтa дa oдгoвaрa зa штeтa, дoкoлку co coпствeни зaлaгaњe нe сe oслoбoди oд oдгoвoрнoстa, oднoснo вo сeкoј слyчaј би пoстoeлa пpeсyмпцијa нa винa нa штeтникoт.<sup>72</sup>

Сe чини дeкa пoзaстaпeни вo пpaвнaтa нaукa сe тeориитe зa плyрaлитeт нa oдгoвoрнoстa. Тaкa, уштe нa пoрaнeшнитe јyгoслoвeнски пpoстoри пpoфeсopoт Кoнстaнтинoвиќ гo истaкнaл слeднoвo: *„Уштe кoгa бeв стyдeнт пoчнaв дa сe интeрeсирaм зa пpaшaњaтa кaј oдгoвoрнoстa и зaбeлeжaв дeкa пpaшaњeтo зa oснoвoт нa oдгoвoрнoстa e eднo oд нaјинтeрeснитe co кoe сe зaнимaвaлe ситe пpaвници, пa и јaс мy пoсвeтитв пoсeбнo внимaниe. Мoрaм дa пpизнaм дeкa пoслe дoлги нaпoри изгyбив сeкaквa илyзијa зa тoа дeкa тoа пpaшaњe мoжe дa сe рeши нa oснoв нa нeкoј eдинствeн пpинцип.“*<sup>73</sup>

<sup>71</sup>Зa Вeдpиш и нeгoвитe тeopетски paзмислyвaњa пoвeќe кaј Vedriš, M., *Osnove imovinskog prava*, Zagreb, 1976.

<sup>72</sup>Пoвeќe зa тeopијaтa кaј Vuković, M., *Pravni osnov odgovornosti za štetu*, Beograd, *Anal* 2-3/67.

<sup>73</sup>Изјaвa нa aвтoрoт дaдeнa вo paспpaвa нa Симпoзиyм зa гpaѓaнскo-пpaвнa oдгoвoрнoст вo Бeлгpaд, 11 и 12 фeвpyapи, 1966 гoдинa, цитaт спoрeд Klarić, P., op.cit., стр. 78, фyснoтa бpoј 395.

Според овој автор сите случаи на настанување штета се одликуваат со околности различни меѓу себе и секое решение на прашањето за одговорноста со помош на еден принцип не би соодветствувало на реалноста. Тој сметал дека основот на одговорноста всушност претставува побудата (мотивот) на законодавецот за создавање обврска за надомест на штета. Читајќи ја скицата на овој автор насловена како Законик за облигации и договори (во натамошниот текст *Скицата*) наидуваме на член 123 кој носи наслов: *Основи на одговорноста*.<sup>74</sup> Во овој член авторот зборува за штета причинета со вина за која одговара лицето што ја причинило и за штета од ствари од кои потекнува зголемена опасност за која одговара имателот на стварта и лицата изедначени со него без оглед на нивната вина. Вината како основ на одговорноста без сомнение јасно постои во мислата на овој автор, како и во одредбите на оваа Скица, во глава 2 со наслов: *„Одговорност по основ на вина*“.<sup>75</sup> Истото можеме да го кажеме и за одговорност по основ на правичност (предвидена во член 134 од Скицата). Но, останува прашањето дали овој автор познава и друг основ на одговорност, а во најмала мера што според него е основ на одговорноста за опасни ствари – односно објективната одговорност. Во врска со ова прашање, од анализата на останатите негови дела на оваа тема, а посебно поаѓајќи од заклучокот на авторот дека: *„Во нашето право има место како за начелото на одговорност за вина, така и за начелото на каузална одговорност. Тие две начела не се исклучуваат и не стојат едно спрема друго како правило и исклучок. Секое од нив има свој домен на примена*“<sup>76</sup> и поаѓајќи од сфаќањето на терминот начело во смисла на основ на одговорност за кој зборуваме во овој труд, можеме да заклучиме дека основот што овој автор го познава покрај вината е повторно нејасен. Можеме да кажеме и дека, во одредена мера, поимот начело на каузална одговорност не упатува на каузалната теорија,

---

<sup>74</sup>Konstantinović, M., *Obligacije i ugovori -Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, 1969, стр. 48.

<sup>75</sup>Ibid, стр. 49.

<sup>76</sup>Константиновић, М., Основ одговорности за проузроковану штету (стр. 453-466), *Архив*, 1-2/2006, Београд, 2006, стр. 465.



односно теоријата за причинувањето на штета како основ на одговорноста. Кај одредени автори ќе сретнеме размислување дека според Константиновиќ постојат четири основи на одговорност: вина, причинување штета (односно ризикот), како трет основ ја наведува претпоставената вина и како четврт основ осигурувањето, а подоцна, кон оваа листа се додава и петтиот основ – правичноста со нејзино регулирање во Скицата.<sup>77</sup> Ние сметаме поинаку. Имено, сметаме дека покрај вината и правичноста, Константиновиќ го познава уште и создадениот ризик како основ на објективната одговорност што произлегува од размислувањето на авторот дека: *„Сосема е природно обврската на надомест да ја ставиме на товар на оној кој ги има под своја власт тие опасни ствари од кои неизбежно потекнува штетата. Ризикот за штетата дефинитивно треба да го поднесе оној кој ги ставил во движење опасните ствари и кој со нив управува. Неговата одговорност би се засновала на создадениот ризик, а не на вината.“*<sup>78</sup> Во поглед на мислењето дека осигурувањето претставува посебен основ на одговорност, сметаме дека овој заклучок не соодветствува со мислата на Константиновиќ кој осигурувањето го гледа како институт со кој е постигнато јасно разграничување и одвојување на надоместокот и одговорноста. Осигурувањето според овој автор овозможува надомест на штета, тоа не претставува одговорност за штета во граѓанско-правна смисла на зборот, а уште помалку основ на одговорноста.<sup>79</sup>

Го сметаме за посебно интересно мислењето на авторот дека одговорноста за вина го задоволува нашето чувство за правичност и нашите морални чувства, што според нас упатува на една длабока поврзаност на овој институт со природното право и со моралот на едно општество, и поради што, како што вели и самиот автор, *„... начелото на вина ќе биде употребувано и корисно сè додека постои одговорност за*

---

<sup>77</sup>Ова е размислувањето на Klarić, P., op.cit., стр. 79.

<sup>78</sup>Константиновиќ, М., Основ одговорности за проузроковану штету (стр. 453-466), *Архив*, 1-2/2006, Београд, 2006, стр. 458.

<sup>79</sup>Види Ibid, str. 460.

*причинета штета.*<sup>80</sup> Од друга страна, се согласуваме и со заклучокот дека објективната одговорност ги задоволува потребите на модерниот живот, развитокот на индустријата.

Слична поделба на основите за одговорност среќаваме и кај Милошевиќ. Според него постојат четири основи на одговорност: вина, ризик, правичност и осигурување<sup>81</sup> додека според Перовиќ: *„Основ на одговорноста во секој систем е субјективната одговорност, а таа се дополнува со случаите на објективна одговорност. Теоретичарите истакнуваат дека треба да се задржи принципот на вина поради тоа што, во спротивно, слободата на човекот, посебно во сообраќајното право, би била премногу ограничена. Нашата досегашна јудикатура, која во голема мера се ширела во правец на објективната одговорност, ја потврди и новиот закон. Каде и да може да се утврди некој вид на вонреден ризик кој некој го создава, се предвидува објективна одговорност ако од така создадениот ризик настане штета.*<sup>82</sup> Сметаме дека за овој автор, покрај вината, несомнено постои и друг основ на одговорност кој се јавува во случаите на објективната одговорност и дека тоа е создадениот ризик, односно дека Перовиќ се приклонува кон теоријата на ризикот. Но се поставува прашањето дали овој автор познава и друг вид на основ на одговорност и тоа основ на одговорност за мешовит случај бидејќи самиот истакнува дека: *„Случај на основ за одговорност кој законот не го споменува во член 154 е одговорноста за мешовит случај.*<sup>83</sup> Со оглед дека ова прашање терминологски е поставено како прашање за основот на одговорноста и е разгледувано во рамки на тема со наслов „основ на одговорноста“ во која авторот дава коментар на член 154 (член под наслов - Основ на одговорност) од српскиот Закон за облигационите односи, сметаме дека според овој автор постои и друг основ на одговорноста, покрај вината и создадениот ризик кој постои во случаите кои: *„не можат да се сметат*

---

<sup>80</sup>Ibid, стр. 455.

<sup>81</sup>Повеќе за теоријата Milošević, Lj., Grañanskopravna deliktna odgovornost za prouzurkovanu štetu u našem pravu, Beograd, *Anali* 3-4/1970, според Klarić, P., op.cit.

<sup>82</sup>Перовић, С. (главни редактор), *Коментар Закона о облигационим односима – Књига прва*, Београд, 1995.

<sup>83</sup>Ibid, str. 305.

за причинети со вина затоа што врската помеѓу дејствието на причинителот и штетата како последица од него е прекината од страна на природниот каузалитет. Овде врската се одржува исклучиво со правен каузалитет. Тие случаи не можат да се сметаат ниту сосема скривени, ниту за случаи на потполна објективна одговорност.<sup>84</sup> Иако е несомнено декларирањето на нов основ, авторот не се изјаснува кој е тој нов основ, туку единствено за него зборува како за основ на одговорноста за мешовити случаи, каде ги вбројува мешањето во туѓи работи, повредата на правилата за безбедност и доцнењето во договорното право.<sup>85</sup>

Тука би ја завршиле нашата анализа на теориите и различните гледишта за прашањето што е основ на граѓанско-правната одговорност и би се согласиле со констатација на правната теорија е дека сè уште не постои единствено гледиште за тоа што би требало да биде основ кај одговорноста за причинета штета<sup>86</sup> што несомнено произлезе како заклучок и од нашето истражување. Ова истражување беше само основна анализа со која имавме за цел да создадеме една база на сознанија кои се од суштински интерес за разгледување најпрво на прашањето за видовите одговорност, потоа за прашањето на граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета и на крајот на прашањето за основот на граѓанско-правната одговорност за нуклеарна штета. Затоа, на овие теории, на нивните создавачи, како и на нивните приврзаници, пак би се навратиле во понатамошниот текст на нашиот труд.

---

<sup>84</sup>Ibid, str. 305.

<sup>85</sup>За одговорност во мешовити случаи, или casus mixtus, како што ги нарекува овој автор повеќе кај Ibid, str. 306.

<sup>86</sup> Klarić, P., op.cit.

### ГЛАВА 3

#### УТВРДУВАЊЕ НА ПОИМОТ И ЗНАЧЕЊЕ НА ОСНОВОТ ВО РАМКИТЕ НА ИНСТИТУТОТ ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ

Основот на одговорност во правните системи го среќаваме под термините: *Rechtsgrund* во германското право, *bases of liability* во англо – американското право, *fondament juridique* во француското право. И покрај различните термини со кои се означува основот на одговорноста, она што останува исто во секое право е целта на неговото постоење и утврдување. Така, барањето на основот секогаш претставува обид да се оправда граѓанско-правната одговорност, па затоа во теоријата се среќаваме со широка палета на теоретски обиди од овој тип.

Во обид да дојдеме до конструкција на едно наше стојалиште за поимот основ на граѓанско-правната одговорност за причинета штета, најпрво направивме анализа на правната теорија и начинот на кој се определува овој поим во неа. Во правната теорија<sup>87</sup> среќаваме поимно определување на основот на одговорноста, кое како појдовна основа го има начелниот став дека имателот на едно правно добро треба сам да ја поднесе штетата која е причинета на негова ствар. Ова начело е сведено на познатата латинска изрека *casum sentit dominus*, но како што вели понатаму во објаснувањето на поимот основ на одговорноста, признавањето на правото на намирување на оштетениот значи воспоставување на претходната состојба со земање на вредноста, која за таа цел е потребна, од имотот на некој трет и во овој поглед надоместувањето се гледа како чест исклучок од правилото дека штетата ја поднесува оној кој е погоден од истата. Понатаму, бидејќи се работи за исклучок, зад него мора да стојат посебни причини кои се во состојба да го оправдаат исклучокот. Токму тие причини го претставуваат основот на граѓанско-правната одговорност. Кај голем број автори го среќаваме токму мислењето дека основот на одговорност претставува ***причината поради која едно лице е одговорно за***

---

<sup>87</sup>Кај Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 190.

**надомест на штета.**<sup>88</sup> Но, тука застанува мислата на поголем дел од правната теорија, а за нас се отвораат прашањата: За какви причини се работи според нивната природа? Дали теоретичарите зборуваат за правни причини, дали се работи за причини од морална природа, дали се работи за општествено-економски причини, или пак причини од сосема друг вид на природа. За овие прашања во правната теорија не наидовме на поконкретен или попродабочен одговор што не упатува на заклучокот дека самиот поим на основот на граѓанско-правната одговорност е недоволно истражен и за него недоволно се пишуvalo во правната литература. Ова е сосема спротивна ситуација во поглед на прашањето за видовите основ на граѓанско-правната одговорност, за кое се сретнавме со поисцрпна правна литература, претставена преку теориите и различните гледишта за основот на одговорност кои веќе беа предмет на нашата анализа. Во теоријата се среќаваме со мислење дека: „Зборот основ не означува, во овој случај, она поради што некое лице на себе преземало одредена обврска, т.н. правна причина за обврзување.“<sup>89</sup> Ние се согласуваме со ова мислење, односно и според нашето мислење, причините кои го претставуваат основот на одговорност **не се причини од правна природа**. Сметаме дека кога зборуваме за причини од правна природа кај граѓанско-правната одговорност, ние зборуваме за правен основ на одговорноста. Поимот **правен основ на одговорноста**, уште во самиот вовед на овој труд, го различивме од поимот основ на одговорноста, истакнувајќи дека правната основа на односот за одговорност за штета е правната норма, односно диспозитивот на правната норма, во која се наоѓа должност за поправање на причинета штета, додека фактичката основа на овој однос е збир на правно релевантни факти кои со хипотезата на правната

---

<sup>88</sup>Според Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 598; исто и Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 191; исто и Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 453; исто и Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 343; Milošević, Lj., *Obligaciono pravo*, Beograd, 1982.

<sup>89</sup>Лоза, Б., *Облигационо право, општи део*, Београд, 2000, стр. 214.

норма се предвидени како претпоставки за настанок, престанување и промена на облигационо - правниот однос за надомест на штета.<sup>90</sup>

Основот на одговорност, освен од правниот основа на одговорноста, треба да се разликува и од **условите за настанување на одговорноста**. Првиот дава одговор на прашањето зошто, односно заради кои причини законот го повикува штетникот на одговорност, а секако во законот постојат повеќе видови на одговори, додека вторите ни кажуваат кои се околностите кои треба да постојат за да можат да се применат одредбите за граѓанско - правна одговорност (примена на санкцијата и засновање на правото на надомест на штета).<sup>91</sup> Претпоставките за одговорност (односно општите услови за настанување на одговорноста, како и посебните услови) не се и не можат да бидат основи на одговорноста бидејќи нив законот ги востановува исклучиво поради утврдување на одговорните лица, додека проблемот на основот претставен преку оправдување на одговорноста бара да се излезе од кругот на правилата на позитивното право и да се дојде до морално правило кое претставува основ на одговорноста.<sup>92</sup> Го делиме мислењето искажано во претходниот пасус дека одговорот на прашањето што е поим на основот на граѓанско-правната одговорност треба да го бараме со зачекорување на теренот на моралот, и тоа моралот на поединецот, како и моралот на општеството во целина. Затоа, тука повторно ќе го споменеме професорот Константиновиќ кој зборувајќи конкретно за одговорноста врз основ на вина ќе рече дека истата го задоволува нашето чувство за правичност и нашите морални чувства и дека: „... *начелото на вина ќе биде употребувано и корисно сè додека постои одговорност за причинета штета.*“<sup>93</sup> Од друга страна, се согласуваме и со заклучокот дека објективната одговорност ги задоволува потребите на модерниот живот, развитокот на индустријата,

---

<sup>90</sup>За поимот правен основ повеќе кај Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003.

<sup>91</sup> Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, str. 453.

<sup>92</sup>Bach, L., *Réflexions sur le problème du fondement de la responsabilité civile en droit français*, RTDC, 1977, според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 23.

<sup>93</sup>Ibid, стр. 455.

иако би го додале нашето размислување дека и во овој случај основот на одговорноста треба да се побара на морален терен.

Разграничувајќи го понатаму основот на одговорноста од сличните поими во отштетното право би кажале дека основот на одговорноста, треба да се разликува и од **основот или причината за деликтна штета**, кој во најширока смисла може да биде двојна: природен настан и човекови дејствија или пропуштања. Дополнувајќи го поимот основ на штета би кажале дека основ на секоја штета е повреда на некое субјективно граѓанско право на оштетениот или негов интерес заштитен со закон. Основната разлика се гледа во фактот, што иако поради одредена причина настанала штета секогаш не настанува одговорност за настанатата штета и обврска за надомест на истата. За да постои право на надомест потребно е да постои нечија одговорност, а за да постои одговорност потребно е да постои основ за таква одговорност.<sup>94</sup>

Наредно, би спомнале и дека не треба да се изедначуваат основот на одговорност и **видот на одговорност** бидејќи тие не се поклопуваат секогаш. Типичен пример е одговорноста на родителите за дејствијата преземени од нивите деца. Така, оваа одговорност се јавува во вид на субјективна одговорност во случајот од кога родителите се бара со соодветно внимание да се однесуваат во поглед на грижата за своите деца. Од друга страна одговорноста на родителите може да биде и објективна, во случај кога се работи за деликтно неспособни деца, до определена возраст. Така, во нашето право првиот случај е претставен преку чл. 152 став 4 од нашиот Закон за облигационите односи (во понатамошниот текст ЗОО)<sup>95</sup> според кој родителите се субјективно одговорни за штетата што ќе ја причинат нивните малолетни деца на возраст од 7 до 14 години, при што нивната вина се претпоставува и доколку сакаат да се ослободат од одговорноста треба да докажат дека не постои вина на нивна страна. Вториот споменат случај е претставен преку чл. 152 став 1 од ЗОО кој претставува законска норма со која се заснова еден типичен случај на објективна одговорност која не е

<sup>94</sup>Види Антић, О., *Облигационо право*, Београд, 2009, стр. 462.

<sup>95</sup>Закон за облигациони односи ( Сл.весник на Република Македонија бр. 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 23/13 и 123/13).

поврзана со причинување штета од опасен предмет, односно при вршење опасна дејност. Би можело да се каже дека специјалноста или посебноста на основот на одговорност не деривира секогаш соодветен облик на одговорност, односно постојат случаи кога одговорноста за штета е оправдана со фактичка состојба одредена со закон, како што е случајот со одговорноста на родителите – одговорноста се оправдува поради роднинскиот однос кој постои меѓу родителите и децата.

Во врска со значењето на основот во рамките на институтот граѓанско-правна одговорност би можело да се каже дека доколку основот не би се барал, односно не би морал да постои, тоа би значело дека граѓанската одговорноста за причинета штета и обврската за надомест на истата би можела да се создава вештачки и да се наметнува административно. Општествената и правната смисла на одговорноста за причинета штета ја согледуваме во преминување на штетата од сферата на оштетениот во сферата на штетникот. Преносот сметаме дека е општествено и правно оправдан само доколку е направен согласно правен основ и постоење на основ на граѓанско - правната одговорност. Значењето на институтот одговорност за причинета штета е пред сè превентивно, заштитно и едукативно, по што овој институт се разликува од договорот како посебен институт кој првично има улога на регулаторен институт, а заштитното и едукативното значење доаѓаат во втор план.<sup>96</sup>

Може да се каже дека еден од најзначајните инструменти во борбата за отстранување на штета е токму самиот состав на институтот одговорност за причинета штета, поточно начинот на кој законодавството и судската практика ги решаваат трите најзначајни прашања кои и претходно ги споменавме: основот на одговорноста, висината и опсегот на одговорноста. Во правната теорија се среќаваме со мислења, конкретно за основот на објективната одговорност, дека: *„Иако прашањето за основот на одговорноста изгледа, на прв поглед, исклучиво теоретско прашање, сепак не е само тоа. Всушност, тоа*

---

<sup>96</sup>Ова стојалиште во оглед на значењето на одговорноста за причинета штета го среќаваме кај: Vuković, M., *Odgovornost za štete*, Zagreb, 1971.



повлекува и практични последици. Тие се состојат во тоа, како што порано веќе е кажано, што со одредени сфаќања за основот на објективната одговорност може да го прошири полето на примена на овој вид на граѓанско-правна одговорност за причинета штета.<sup>97</sup>

Во обид да го претставиме нашето сфаќање за основот на одговорноста не можеме а да не завлеземе и на теренот на филозофијата на правото. Поаѓајќи од овој терен, најпрво, би го определиле правото како: „Онаа стварност чија смисла е да ѝ служи на правната вредност, идејата на правото. Оттаму, поимот на правото е насочен кон идејата за правото. Идејата за правото пак не може да биде ништо друго освен правда.“<sup>98</sup> Од друга страна, правдата ја сфаќаме како категорија на природното право во смислата во која го дефинирал Аристотел: „Природно право е она кое секаде има иста важност, а не зависи од тоа дали е усвоено или не. Позитивно е она право за кое првобитно е споредно дали гласело вака или онака, но тоа повеќе не е откако со закон биде востановено.“<sup>99</sup> При тоа нашето мислење е дека улогата на основот на граѓанско-правната одговорност е токму воспоставувањето и одржувањето на врската меѓу природното право и институтот граѓанско-правна одговорност. Според Аристотел, постојат два основни вида на правда: комутативната (разменската) и дистрибутивната (распоредувачка) правда. „Со комутативната и дистрибутивната правда од секогаш се овозможувало и овозможува вградување во правото воопшто и секако во приватното (посебно облигационото) правила исполнети со содржина која го чини самото битието на овие видови на правда. Така со комутативната правда во наведените правила се вградувал и вградува аритметичкиот принципна еднаквост сфатен во смисла на еднакво постапување во еднакви случаи и обратно нееднакво постапување во нееднакви случаи. Кај овој вид правда како критериуми за еднаквоста и нееднаквоста се јавуваат сопственоста и економската вредност на предметите што се разменуваат или оштетуваат. Комутативната

<sup>97</sup>Dorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo – opšti deo*, Beograd, 1980, стр. 363.

<sup>98</sup>Radbruh, G., *Filozofija prava*, Beograd, 1980, стр. 44.

<sup>99</sup>Aristotel, *Nikomahova etika*, Beograd, 1970.

*правда како вредносен принцип вградена во нормативниот поредок врз овие критериуми практично се сведува на тоа во натуралната или стоковно–парична размена, односно размената на стоковите услуги, учесниците да тргнуваат од начелото на еднаква или барем на приближна еднаква вредност на заемните давања, односно сторувања или несторувања. **Истото ова се однесува и во случаите на причинување на штета, кај кои одговорното лице е должно да ја воспостави состојбата што била пред да настане штетата (натурална реституција), или ако тоа, од една или друга причина, не е можно ова лице е должно вредносно да ја надомести сторената штета (парична реституција).***<sup>100</sup>

Во рамките на правото, во борбата за превласт со правдата се натпреварува правичноста. Сепак, во филозофијата на правото превладува мислењето дека правичноста е само еден вид на правда, а во контекст на ова може да се каже дека правдата и правичноста не се различни вредности, туку различни патишта да се дојде до единствена правна вредност.<sup>101</sup> Сметаме дека нашиот поим – основ на одговорноста е најтесно поврзан со овие два поими на правото, а неговото постоење во секој конкретен случај на граѓанско-правна одговорност е реализација на идејата за правдата и правичноста во воспоставениот правен однос. Во оваа смисла, основот на одговорност за нас нема првна природа, туку неговата природа е поврзана со вредности и норми многу постари од правото. Основот ја претставува душата на институтот граѓанско-правна одговорност и целта на неговото постоење е да го задоволи нашето чувство на правда и на праведност, при што правдата ја сфаќаме како вредносен принцип кој на апстрактно ниво претставува општа правда, а на конкретно ниво се јавува како справедливост односно конкретна правда спроведена до секој поединечен правен случај. Ова е единствената причина која го објаснува опстанокот и постоењето на еден ваков институт од најстарите времиња до денес, без притоа

---

<sup>100</sup>Галев, Г., Правдата и справедливоста како вредносни принципи на правото, *Годишен Зборник на Правен факултет, Универзитет "Гоце Делчев" - Штип*, Vol. 4, Штип, 2015.

<sup>101</sup>Види Ibid, str. 48

суштински да се смени неговата содржина, односно овој институт отсекогаш служел за надомест на штета, главно преку враќање на претходната состојба, со премин на имот од сферата на едно лице (штетникот, односно одговорното лице) во сферата на друго лице (оштетениот).

Со оглед на фактот дека на ова му претходи причинувањето штета, односно промените во сферата на оштетениот, начинот на кој до овие промени е дојдено е во најдиректна врска со причините поради кои одредено лице ќе биде носител на граѓанско-правната одговорност за причинета штета, односно со основот на одговорноста. Според нашето мислење причините, за кои повеќето автори сметаат дека се основ за одговорноста, можеме да кажеме дека ги согледуваме како причини кои се поврзани со лицето кое е носител на одговорноста за штета, односно дека се работи за негово однесување, но и за други факти како причина за неговата одговорност. Сметаме, дека кога зборуваме за основ на одговорност не можеме да зборуваме за причини кои се надвор од страните на односот и нивното однесување.

Денеска, може да се каже дека во правната доктрина и во најголемиот дел од правните правила прифатени се три вида основ на граѓанско-правната одговорност за кои и ќе се зборува во овој труд. Имено, во правната теорија се зборува за следниве видови основ на одговорноста: вина, создаден ризик и справедливоста, односно правичноста.<sup>102</sup> Посебно за секој од овие три вида на основ на граѓанско-правната одговорност ќе се зборува во наредната глава од овој труд.

---

<sup>102</sup>Вакво разликување на основите на одговорност среќаваме кај: Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 600 и стр. 626 каде посебно се зборува за одговорност на родителите и на малолетниците врз основа на справедливост, исто кај Антић, О., *Облигационо право*, Београд, 2009, стр. 465-466, кај Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 453-454, кај Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 190 – 196 и други.

## ГЛАВА 4

### ПОСЕБНО ЗА ВИДОВИТЕ ОСНОВ НА ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ

#### Историски настанок и поим на вината како основ на одговорност

Историски гледано можеме да кажеме дека вината како основ на одговорноста, а со тоа и субјективната одговорност не биле познати во примитивното општество и создавањето на свеста за поимот вина и предвидувањето правни последици на нејзиното постоење претставувале напредок за самото општество.<sup>103</sup> Во примитивните општества центар на вниманието воопшто не бил штетникот, туку самата штета, а се практикувала одговорност на заедницата, наместо на поединецот.<sup>104</sup> Понатаму, задржувајќи се на правилата од римското право можеме да кажеме дека: *„Најзначаен извор на правилата за вондоговорна одговорност за причинета штета претставува Lex Aquilia. Со овој закон биле укинати сите закони кои дотогаш зборувале за штета сторена со противправни дејствија, вклучувајќи ги и одредбите од Законот на 12 таблици, а институтот граѓанско-правна одговорност (секако сфатена во рамките на условите во римското право) добива нов лик, односно лик на субјективна одговорност. Овој заклучок го извлекуваме од толкување на одредбите од трите поглавја на законот кои укажуваат на потребата од постоење на неколку услови кои требало да бидат исполнети за да се смета дека настанало противправно оштетување на туѓи ствари, меѓу кои и барањето штетата да е причинета намерно (dolus) или поради невнимание (culpa), при што и најлесниот облик на невнимание се земал предвид, односно: „In lege Aquilia et*

<sup>103</sup>Види Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 191.

<sup>104</sup>Schnitzer, A., *Vergleichende Rechtslehre*, Band 2, Basel, 1962, str. 638, според Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 191.

*levissima culpa venit.*“ „Со оглед на заклучокот дека нема да биде казнет оној кој без допус и небрежност некому случајно сторил штета, можеме да кажеме дека *Lex Aquilia* од римското право ја познава само субјективната одговорност за причинета штета.“<sup>105</sup>

Зборувајќи понатаму, за поимот на вина во римското право излагањето можеме да го дополниме со заклучокот дека *“анализата на институтот договорна одговорност во римското право не води и до заклучокот дека токму во негови рамки ги наоѓаме корените на основните концепти проткаени во општите одредби на граѓанско – правната одговорност во модерните правни системи. Во римското право ги лоцираме корените на следниве концепти (од кои ние го изнесуваме само оној кој е значаен за нашето истражување, заб.М.А.): Концептот на вина кој ги вклучува степените на вина (dolus - намера, culpa lata – крајно невнимание, culpa levis – обично невнимание ( која се дели на два подвида: culpa levis in abstracto и culpa levis in concreto) и culpa levissima – најлесниот вид на невнимание, како и поимните определби на секој од посебните видови на вина.“*<sup>106</sup>

Денес, во поглед на теорискиот поимот на вина, во граѓанско-правната теорија се среќаваме со мислења дека се работи за поим кој и покрај оскудната литература има долга историја и неговото потекло во еден дел, несомнено е засновано во делата на доцните постгласатори, а дел и во сфаќањата на моралистите, односно канонското право, додека во современата правна мисла се истакнува се истакнува сложеноста и непрецизноста на поимот вина.<sup>107</sup> „Кога станува збор за објективното право, посебно за она од 18 век (општиот земски законик на Прусија), како и подоцнежните (францускиот, австрискиот, српскиот и германскиот граѓански законик и др.) кои, во голема мера, претставуваат рецепција на римското право, директно или индиректно се допираат до прашањето на вината, но не и до нејзиното дефинирање. Имено, во тие законици, исто како и во

<sup>105</sup>Амповска, М., *Историски и компаративен развој на граѓанско-правната одговорност за причинета штета*, Тетово, 2015, стр. 63.

<sup>106</sup>Ibid, стр. 153.

<sup>107</sup>Види Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 541-542.

римското право, ги среќаваме категориите *dolus* и *culpa*, сфатени во смисла на намера и невнимание, без, притоа поимно да бидат определени. За разлика од објективното право, правната теорија прави напор да дојде до поимот на вината иако не секогаш е успешна во тоа да понуди општо прифатен поим за неа.<sup>108</sup> Дефиницијата употреблива за нас, што би можеле да ја издвоиме од правната теорија, е следнава: „Во облигационото право, според тоа, вината претставува свесна волја на штетникот, спротивна на правниот пропис, со која извршил противправно дејствие од кое за оштетеното лице настанала штета. За поимот на вина како основа на одговорноста за причинета штета доволна е манифестација на свест и волја на штетникот во таа смисла.“<sup>109</sup>

Во теоријата се нагласува и фактот дека теоријата за вина во поголема мера ја развива казненото право и дека овој развој влијае и на начинот на кој вината е сфатена во граѓанско-правната теорија во денешно време и начинот на кој е преточена во граѓанските кодификации. На ова се надоврзува и заклучокот дека - во основа постојат две основни сфаќања за вината: а) субјективно, односно казненоправно сфаќање; б) функционална теорија за вината, односно објективно или граѓанско-правно сфаќање.<sup>110</sup>

Пред да ја изложиме суштината на овие две сфаќања за вината сметаме дека е потребно да направиме едно разграничување на видовите вина од материјално-правен аспект. Самиот поим вина претставува збирен поим кој содржински опфаќа извесни психички манифестации. Во овој поглед би забележале дека денес, за оценување на вината карактеристични се два елементи: постоење на сознание за последиците и постоење на волја последицата да настане.<sup>111</sup> Па така, со оглед на овој однос на едно лице кон дејствието што го презема и последиците што тоа дејствие ќе ги предизвика, разликуваме два вида

<sup>108</sup>Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 570.

<sup>109</sup>Jakšić, S., *Obligaciono pravo - opšti deo*, Sarajevo, 1960, стр. 264.

<sup>110</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 542.

<sup>111</sup>Перовиќ, С. (главни редактор), *Коментар Закона о облигационим односима – Књига прва*, Београд, 1995, стр. 368.

на вина: **намера и невнимание**. Намерата (која ја среќаваме како умисла во казненото право) претставува најтежок степен на вина чие постоење треба да се оценува според конкретни мерила, додека невниманието претставува помал степен на вина кој, за разлика од намерата, треба да се оценува според апстрактни мерила.<sup>112</sup> Битието на намерата е составено од два суштествени елементи: интелектуалноста, односно присуство на свест, т.е. на сознание на штетникот за противправноста на дејствието и за штетата како негова последица и волевиот елемент кој укажува на односот на штетникот спрема противправното дејствие гледано од аспект на неговата волја. Во зависност од степенот на присуство на волевиот елемент кај намерата, намерата може да се јави како директна (штетникот свесно сакал да причини штета) и евентуална намера која постои кога штетникот немал непосредна цел со преземањето на штетното дејствие да причини штета на друг, но сепак ја прифатил како возможна, евентуална последица на неговото дејствување.<sup>113</sup> Невниманието во правната теорија се дефинира како - *„пропуштање на потребното внимание кое во дадените околности требало да го има извршителот на противправното дејствие.“*<sup>114</sup> Невниманието може да се јави во вид на крајно невнимание, обично невнимание, невнимание како во сопствени работи. Крајното невнимание (*culpa lata*) постои кога лицето не го покажало оној степен на внимание кој се очекува од секој просечен човек. Обичното невнимание (*culpa levis*) постои кога едно лице пропуштило да се однесува согласно одреден стандардизиран степен на внимание. Во правната теорија, како стандардизирани степени на внимание, познати се: внимание на добар стопанственик, внимание на добар домаќин, внимание на добар стручњак. Невнимание како во сопствени работи (*diligentia quam in suis rebus*) постои кога едно лице, во

---

<sup>112</sup>Ibid, стр. 368-369.

<sup>113</sup>За ваквото определување на намерата и видовите намера види кај Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 575.

<sup>114</sup>Ibid, стр. 575.

дадена ситуација, не се однесувало ниту со вниманието што го има во вршење на сопствените работи.

Суштината на **субјективното, односно казнено-правното сфаќање на вината** е токму во поврзувањето и зависноста на степенот на вината и обврската за надомест на штета. Имено, надоврзувајќи се на претходно определување на видовите вина, субјективното сфаќање на вината се манифестира на следниот начин: намерното причинување штета повлекува построга одговорност за надомест на штетата, а причинувањето штета со невнимание поблага одговорност за причинетата штета, односно невниманието во ваков случај добива карактер на олеснителна околност кога е во прашање висината на надоместокот на штета.<sup>115</sup> На овој начин се става акцент на казнената функција на отштетното право, на тој начин што висината на надоместокот на штета зависи од видот на вина утврден кај штетникот што ја причинил. Но, додека ваквото сфаќање на вината е оправдано за казненото право, пред сè поради репресивниот карактер на оваа гранка на правото, за отштетното право би кажале дека е несоодветно, оправдувајќи го нашето мислење, пред сè, со нагласување дека целта на постоење на отштетното право е надомест на причинета штета, репарацијата, а не репресијата, односно враќање на стварите во претходна состојба.<sup>116</sup> Според објективното сфаќање на вината *„...ирелевантен е внатрешниот (психичкиот) однос на штетникот... Објективното становиште се интересира само за надворешната манифестација на однесувањето и неговото споредување со правната норма. При тоа основно е дали тоа однесување причинило штета.“*<sup>117</sup> Со ваквото сфаќање на вината повторно во прв ред се става репараторната функција на отштетното право, што впрочем е сосема оправдано за една граѓанско-правна дисциплина, и како едно општо правило се истакнува неказнениот карактер на граѓанско-правната

---

<sup>115</sup>Според Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр.542.

<sup>116</sup>Вакво размислување среќаваме и кај Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр.542.

<sup>117</sup>Ibid, str. 544.



одговорност за причинета штета, иако правото познава и исклучоци од ова општо правило.<sup>118</sup>

Во денешно време, под влијание на природно – правната школа, законите како основно начело го прифатиле начелото за субјективна одговорност според кое штетата треба да ја надомести оној кој ја причинил. Основ за одговорноста претставува вината. Оваа идеја достигнала кулминација и најдобро е изразена во формулата на Јеринг според која на надомест на штета не обврзува самата штета туку вината, без вина не постои одговорност.<sup>119</sup> Но, условите на живеење упорно го поставувале барањето да се отстапи од овој критериум. Со оглед на примарната интенција на граѓанското право, која се состои во превенција од настанување на штети, редовно се јавува потребата во одредени случаи да се отстапи од класичниот критериум на вина.<sup>120</sup> Се согласуваме и со заклучокот дека: *„Начелото на одговорност за вина никогаш не го покривало целото поле на граѓанска одговорност. Во одредени законодавства постоеле случаи на надомест на штета без вина на одговорното лице. При тоа разни побуди го наведувале законодавецот да постапи така, и да создаде обврска за надомест иако не постоела вина на одговорното лице. Но сите тие случаи биле претставени како исклучоци, или на друг начин, на пример со помош на пресумпција, биле врзани за начелото на вина.“*<sup>121</sup> Константиновиќ, овој свој заклучок го поткрепува со примери од законодавството и тоа во следниве случаи:<sup>122</sup>

---

<sup>118</sup>Пример за исклучок е поимот афекциона цена (*pretium affectionis*), цена која не е фактичка вредност на еден предмет туку вредност што предметот ја имал за оштетениот, односно повисока од реалната вредност и која штетникот е должен да ја надомести во одреден случај. Во македонското право, во член 178 став 4 од Законот за облигационите односи е предвидана ваква можност за судот да досуди надомест на афекционата вредност на предмет уништен или оштетен со кривично дело сторено со умисла. При тоа треба да се има во предвид дека афекционата вредност по својата правна природа е неимотна и треба да се разликува од индивидуалната вредност.

<sup>119</sup> Klarić, P., op.cit., str. 30

<sup>120</sup>За разлика од граѓанското право, во казненото право не може да се отстапи од докажувањето на вината во секој случај бидејќи неговата примарна цел е казнувањето.

<sup>121</sup>Константиновиќ, М., Основ одговорности за проузроковану штету (стр. 453-466), *Архив*, 1-2/2006, стр. 456.

<sup>122</sup>Ibid, str. 455-456.

- Австрискиот граѓански законик во параграф 1310<sup>123</sup> предвидува можност судијата да досуди на оштетеното лице надомест на товар на заостанато или умоболно лице иако кај вакви лица не може да постои вина, во случаите кога оштетениот не може да добие надомест од лицата кои се грижат (на кои се доверени) за заостанатиот или умоболниот штетник.

- Во Швајцарскиот законик за облигации<sup>124</sup> во член 54 се предвидува можност судијата да одреди лице неспособно за расудување потполно или делумно да ја надомести штетата што ја причинило, ако тоа го бара правичноста.

- Одредби со иста содржина како претходните содржи и Германскиот граѓански законик, во параграф 829.

- Во Францускиот граѓански законик, Code Civil од 1804 година,<sup>125</sup> предвидена е одговорност на работодавецот за штета причинета на трети лица од негов работник, без да му се даде можност да докаже дека не постои вина во случајот, односно одговорноста е заснована на апсолутна претпоставка за постоење на вина.

Ако кон ова се додадат и случаите на одговорност за штета од животни, одговорност за штета од градеж, одговорност за штета причинета со фрлање ствари од одредена градба, кои се познати уште од римското право,<sup>126</sup> а се присутни и во најголемиот дел на граѓанските законици од новиот век,<sup>127</sup> неминовен е заклучокот дека одговорноста врз основ на вина никогаш не го покривала во целост полето на граѓанско-правната одговорност за причинета штета. Исто така, се согласуваме и со заклучокот дека: *„Начелото да се одговара само кога ќе се утврди вина има свое место само во општества со мали индивидуални активност. На вакво општество, на еден друг план (на*

---

<sup>123</sup>Текст на законикот според Stupar, M.(priređivač), *Zbornik građanskih zakonika stare Jugoslavije*, Titograd, 1960.

<sup>124</sup>Konstantinović, M.(prevod), *Švajcarski Zakonik o obligacijama od 30 marta 1911 godine – sa izmenama i dopunama izvršenim do 1 januara 1976 godine*, Beograd, 1976.

<sup>125</sup> Code civil des Français, 1804 , Ordonnance n° 2004-164 du 20 Feb.2004.

<sup>126</sup>За ова повеќе кај Амповска, М., *Историски и компаративен развој на граѓанско-правната одговорност за причинета штета*, Тетово, 2015, стр. 53-54.

<sup>127</sup>Чл. 56-59 од Швајцарскиот законик за облигации од 1911; чл.2052 и чл. 2053 од Италијанскиот граѓански законик, текст според Đurović, R. (redactor), *Italijanski građanski zakonik, Kniga IV - Obligacije*, Beograd, 1964.

план на договорното право, заб. М.А.) му одговарал индивидуалниот договор, направен по спогодба на договорните страни, по нивна мера. Денес сето ова е во голем дел минатото.“<sup>128</sup> Па, така како што денес договорот брзо се социјализира, а местото на индивидуалниот договор го заземаат атхезионите договори, договорите детално регулирани со закон или со правила на одредени правни лица кои се јавуваат како една од договорните страни, така и сознанието дека ќе се случат одреден број на несреќни случаи и дека ќе настане штета на секое поле каде се употребуваат техничките средства кои ги донесе развојот на индустријата, не води надвор од областа на индивидуалната вина, а со тоа и надвор од одговорноста заснована на вина.

Начелото на субјективна одговорност како општа (генерална) одредба во рамките на правилата за одговорност за штета го среќаваме во сите нововековни граѓански законици на европските држави. Во Францускиот граѓански законик<sup>129</sup> вината како основ на одговорноста се прокламира во член 1382 и во наредниот член. Според првиот член: „Секое човечко дејствие со кое на друг му се предизвикува штета го обврзува оној со чија вина е нанесена да ја поправи“, а според членот 1383: „Секој одговара за штетата што ќе ја причини, не само со својата намера, туку и со своето невнимание и непромисленост.“

Во австриското право вината како основ на одговорноста е прокламирана во §1295 од новелираниот Австриски граѓански законик<sup>130</sup> според кој: „Секој е овластен да бара надомест на штетата од штетникот кој ја нанел со своја вина, па било штетата да е причинета со тоа што се повредила некоја договорна обврска или независно од договорот.“

Во германското право вината како основ на одговорност ја среќаваме во §826 од Германскиот граѓански законик<sup>131</sup> според кој: „Оној

---

<sup>128</sup>Константиновић, М., Основ одговорности за проузроковану штету (стр. 453-466), *Архив*, 1-2/2006, стр. 457.

<sup>129</sup>Code civil des Français, 1804 (Ordonnance n° 2004-164 du 20 Feb.2004).

<sup>130</sup>Текст на законикот според Stupar, M. (priredivač), *Zbornik građanskih zakonika stare Jugoslavije*, Titograd, 1960.

<sup>131</sup>Bürgerliche Gesetzbuch, 1896 (new version by promulgation of 2 January 2002 I 42, 2909; 2003, 738; last amended by Article 2 (16) of the statute of 19 February 2007 I 122).

*којшто на начин спротивен на добрите обичаи намерно ќе му нанесе штета на друг, должен е истата да ја надомести.“ Иако според одредени автори наведената одредба има значење на општа одредба, сепак воочлив е нејзиниот ограничен опсег, во кој е опфатена само намерата. Затоа, во рамките на ова прашање ќе ја спомнеме и одредбата од §823 според која: „Кој на друг намерно или со невнимание противправно му го повреди животот, телото, здравјето, слободата, сопственоста или кое било друго право, должен е да ја надомести штетата причинета со таа повреда.“*

Во македонското право одредбата се која вината се поставува како основ на одговорност е содржана во член 145 од нашиот ЗОО.

Во однос на подрачјето на примена на одговорност на основ на вина можеме да кажеме дека : „...и денес е многу широко. Тоа ги опфаќа сите штети причинети со сопствени дејствија, доколку не е вклучено користење на опасни ствари или не вршат опасни дејности. Но вработените одговараат регресивно на својот работодавец по основ на вина дури и кога користат опасни ствари или вршат опасни дејности. И одговорноста на родителите, односно старателот на малолетни лица постари од 7 години, е засновано, исто така, на вината.“<sup>132</sup> Имено, постои приоритет на примената на правилата за субјективна одговорност, кој се претпоставува, доколку не постојат посебни законски прописи за примена на друг вид на одговорност за даден случај. Со употреба на методот на негација, доменот на примена на правилата на субјективна одговорност се определува на тој начин што неопходно е прво да се испита дали една штета може да се припише на постоење опасна ствар или опасна дејност, со други зборови, треба најпрво да се испита дали субјективната одговорност е исклучена со некои правила за посебен вид на одговорност (пример правила за одговорност на родители односно старатели за дејствија на деликтно неспособни деца и други). Заклучокот би бил дека доколку штетата

---

<sup>132</sup>Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 192. Цитираното иако се однесува на српското позитивно право, би додале дека може да се каже дека во целост е применливо како заклучок и за македонското позитивно облигационо право.

потекнува од опасна ствар или опасна дејност, или ако тоа го налагаат посебните законски прописи, исклучена е примената на правилата за субјективна одговорност.<sup>133</sup>

Уште една карактеристика на субјективната одговорност за која сметаме дека е значајно да ја нагласиме, воедно со цел да се укаже и на разликите меѓу субјективната одговорност и друг вид на одговорност е исклучувањето и ограничувањето на субјективната одговорност. Постојат одредени околности кои спречуваат да дојде до настанување одговорност или истата ја намалуваат, за разлика од околностите кои се општи услови за настанување на одговорност. Во правната теорија се зборува за следниве околности: случај, виша сила, вина на оштетениот и договорни клаузули за исклучување и ограничување на одговорноста.<sup>134</sup> Случајот во облигационото право претставува отсуство на вина кај извршителот на противправното дејствие со кое е причинета штетата и за случај се сметаат настани кои не зависат од слободната волја на човекот (пример за случај е поплава или друг природен настан, како и дејствие на неразумен малолетник како пример за човеково дејствие за кое извршителот не е одговорен).<sup>135</sup> Во овие случаи неприменливи се правилата на субјективната одговорност, а може да дојде до примена на правилата за објективна одговорност. Поимот виша сила (*vis major*) претставува релативен поим бидејќи настаните кои можат да се подведат под него не можат однапред да бидат определени. За квалификување на еден настан како виша сила потребно е истиот да биде вонреден настан, кој не може да се предвиди. Така, најчесто се среќаваме со одредбата која дава можност за ослободување на едно лице од субјективна одговорност, како и од договорна одговорност доколку докаже дека не можел да ја исполни својата обврска поради околности настанати по склучувањето на договорот кои не можел да ги спречи, отстрани или избегне.<sup>136</sup> Во поглед на вината на оштетениот како

<sup>133</sup>За ова повеќе види Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 554.

<sup>134</sup>Според Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 230-236.

<sup>135</sup>Види Ibid, стр. 231.

<sup>136</sup>Тука поаѓаме од македонското право, поточно од член 252 од ЗОО во кој наоѓаме поимна определба на вишата сила, а слично решение наоѓаме и во член 163 став 1 кој се однесува на објективната одговорност.

основ за исклучување на субјективната одговорност може да се каже дека истата: *„Има пошироко значење од вината на причинителот на штета или вистинската вина. Додека вистинската вина претпоставува противправно дејствие, вината на оштетениот го нема секогаш тоа својство. Освен тоа, вината на причинителот на штета на друг е условена и со способноста за расудување, додека вината на оштетениот не мора да ја има таа субјективна состојка; таа одговара и на лицата кои не се деликтно способни.“*<sup>137</sup> На крајот, го споменуваме договорното исклучување на одговорноста кое се прави со т.н. клаузули за неодговорност. Клаузулата за неодговорност и нејзината употреба е ограничена со закон и нејзиното регулирање зависи од позитивно-правните прописи на една држава.

---

<sup>137</sup>Ibid, str. 234.

## Историски осврт на појавата на објективната одговорност

Додека субјективната одговорност, како вид на одговорност и вината како основ на овој вид на одговорност се втемелени во таа мера во граѓанско-правната литература и во граѓанско-правната регулатива, во однос на нив поимот објективна одговорност, во денешна смисла на зборот, сè уште се гради како втор темел на кој се приклучува дел од материјата на граѓанско-правната одговорност. Од тие причини, најпрво како тема на истражување ја поставуваме општествено – економската состојба која претходела на настанувањето на овој вид на одговорност, а дури потоа ќе го поставиме прашањето за основот на овој вид на одговорност. Ваквиот пристап го заземаме од причина што уште самата анализа на гледиштата за основот на одговорноста ни укажа дека до одреден момент во правната литература воопшто и да не се зборувало за основ на одговорност, од причина што позната и востановена била субјективната одговорност, а општо прифатена била теоријата за вината како основ на одговорноста. Моментот кога во правната литература почнуваат да се појавуваат други теории се поклопува со моментот кога судската практика и законодавството ќе ја воведат во позитивното право објективната одговорност како нов вид на одговорност. Од тој момент па понатаму теоретичарите го префрлуваат тежиштето на новиот вид одговорност од теренот на правните правила, на теренот на правната доктрина и почнуваат да го проучуваат основот на оваа одговорност, градејќи ги теориите за истиот.

Објективната одговорност како вид на граѓанско-правна одговорност настанала во втората половина од 19-тиот век заедно со појавата на индустријализацијата која неразделно била поврзана со опасни ствари и опасни дејности. *„Гледано од општествено гледиште објективната одговорност станала актуелна кога економскиот развој достигнал ниво на кое однесувањето во границите на бараното внимание, односно согласно очекувањата на општеството, само по себе не го осигурувало отстранувањето на опасноста од*

*штета*.<sup>138</sup> Во овој период револуција во начинот на производство воведуваат секојдневната употреба на погон на пареа, бензин, нафта и електрична енергија, додека во дваесеттиот век на овие производни сили им се приклучиле и средствата кај кои движечка сила била нуклеарната енергија. На ваков начин штетата причинета од новиот начин на водење на производствениот процес и новиот општествен живот станала секојдневие. Субјективната одговорност станала недоволна за да одговори на потребите на оштетените и истите не можеле да ги остварат своите барања за надомест на штета врз основа на правилата за овој вид на граѓанско-правна одговорност. Оштетениот многу често не можел да ја докаже вината на сопственикот на опасните ствари и носителот на опасните дејности од кои настанала штетата, а во најголем дел од случаите овие лица не биле ниту виновни бидејќи не ракувале непосредно со опасните ствари, односно не ги вршеле непосредно опасните активности од кои настанала штетата. Многу чести биле и случаите каде штетата од опасните ствари и опасните дејности настанувала независно од било кои лица и поради ничија вина, па за оштетените не постоел начин на надомест на причинетата штета врз основа на постојните правила за граѓанско-правната одговорност. Во тие моменти се јавила идејата за објективна одговорност како нов вид на граѓанско-правна одговорност каде за штета настаната од опасни ствари и опасни дејности одговорен е сопственикот, односно носителот на дејноста без оглед на вина. Кон крајот на 19-тиот и почетокот на 20-тиот век оваа идеја се зацврстува во рамки на правната наука и судската практика, а воедно се воведува и во позитивното законодавство и истовремено добива статус на општо признат вид на граѓанско-правна одговорност за причинета штета.

Во поглед на односот на новиот вид на одговорност со постојната – субјективната одговорност во правната теорија ќе сретнеме мислење кое можеби најдобро ја изразува новонастанатата ситуација според кое: *„Не се работи за тоа вината како основ на одговорност да се исфрли од нашето право и да се замени со некој друг основ. Одговорноста за*

---

<sup>138</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 573.



*вина го задоволува и нашето морално чувство и ние тој принцип не треба да го напуштиме. Но покрај тој принцип треба да создадеме повеќе место за одговорност без вина... Потребно е покрај принципот на одговорност за вина да се даде место и на: објективната одговорност. Мотивите кои бараат воведување на принципот на објективна одговорност покрај принципот на субјективна одговорност го одредуваат и доменот на неговата примена.“<sup>139</sup>*

Првиот посебен закон кој ја воведува објективната одговорност е Законот за железница во Германија донесен на 03 ноември 1834 година со кој бил направен обид да се отстрани опасноста од штета настаната со развојот на железничкиот сообраќај. *„Навистина, своєвременото воведување на објективната одговорност може да се припише на компромисот на големите земјопоседници и претставниците на крупниот капитал: први дозволиле изградба на железница, а потоа биле принудени да прифатат построги правила за одговорност за штета. Во крајна линија, овој закон своевременно им служел, претежно на интересите на феудалната класа.“<sup>140</sup>* Причината била што - *„честопати доаѓало до предизвикување штета на земјоделските имоти на феудалците, кои не можејќи да ја докажат вината на железницата останувале без надомест на претрпената штета.“<sup>141</sup>* Но, со текот на времето, развојот на стопанството го направил овој вид на одговорност независен од општествените односи и околности и прераснал во вид на одговорност кој е во служба на прогресот. Поконкретно зборувајќи може да се каже дека по појавата на железницата следела појавата на примената на парните машини кои од една страна претставувале зголемена опасност за човекот, животната средина и имотот на човекот, а од друга страна со нивната употреба сопственикот остварувал значајна економска корист. По појавата на железницата и парните машини следи експанзија на опасни погони и дејности кои не само што причинуваат опасност од машини, создаваат и

<sup>139</sup>Константиновић, М., Основ одговорности за проузроковану штету (стр. 453-466), *Архив*, 1-2/2006, Београд, 2006, стр. 458.

<sup>140</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 574.

<sup>141</sup>Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 590.

опасност од нуспродукти кои со овие дејности се испуштаат во животната средина.<sup>142</sup> Она што тука сакаме да го потенцираме е дека доменот на примена на објективната одговорност се иницира со појавата на првата опасна ствар и опасна дејност во смисла на индустријализација и технички напредок карактеристичен за модерното време(железницата), а истиот се зголемува и проширува со зголемување на бројот на ваквите опасни погони и опасни дејности.

Објективната одговорност станала дел од правните системи на неколку начини:

- Преку судската практика, како што е примерот на францускиот правен систем во рамки на кој решението за воведување на објективната одговорност се состоело во екстензивно толкување на чл. 1384 од Францускиот Code Civil кој гласи: *„Едно лице е одговорно не само за штетата што ќе ја причини со свои дејствија, туку исто така и за штетата причинета со дејствие на лице за кое тој одговара или од ствари за чие чување е задолжен.“* Според толкувањето овој член содржел пресумпција на одговорноста (не на вината) на имателот на стварите со кои е причинета штетата. Според екстензивното толкување, пресумпција на одговорност не постоела само кај опасните ствари, туку се однесувала на сите ствари кои некој ги користи или врши надзор над нив. На тој начин, ова одредба нашла примена во однос на штетите причинети од автомобили, железници, трамваи и дејностите поврзани со производство, складирање и пренос на електрична енергија, гас и различни штетни материји. **Специјалното законодавство се ограничило само на уредување на одговорноста за причинување на штета во некои области, како на пр. употреба на авиони, жичарници, атомски реактори** и др. Во француското право, „дури подоцна донесените специјални закони, под влијание на приликите и теоријата, ја воведуваат одговорноста заснована на ризик која конечно се одвојува од субјективната одговорност. Тоа најпрво е направено со Законот од 09 април 1898 година за случај на несреќа при работа, при што најпрво се истакнува дека тоа е ризик на

---

<sup>142</sup>Види Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 574.

*работодавецот; подоцна се истакнува и индустриски, социјален, комерцијален, административен, правен и друг ризик како причина за одговорност без вина. Оној кој го создава ризикот мора да ги сноси и последиците од неговата реализација.*<sup>143</sup>

- Преку донесување посебни закони, надвор од граѓанските законици, со правни правила кои регулираат точно одредени случаи на исклучоци од генералниот принцип на одговорност – субјективна одговорност и предвидуваат објективна одговорност за причинета штета, а случаите кои се уредени со нив се случаи *numerus clausus* и судската практика не може врз основа на метод на аналогија да ги применува одредбите на други случаи и на тој начин да регулира случаи на објективна одговорност што се надвор од законот. Ваков пример наоѓаме во германското законодавство во кое постојат повеќе од 20 закони со вакви правни прописи, а најзначајни закони се: Закон за патниот сообраќај (*Kraftverkehrsgesetz*) од 1909, Закон за авијација (*Luftverkehrsgesetz*) од 1922, Закон за води (*Wasserhaushaltsgesetz*) од 1947, **Закон за атомска енергија (*Atomgesetz*) од 1959** и други.

-Преку општа одредба за правила на објективната одговорност содржани во рамки на граѓанските законици, односно во случај на отсуство на граѓански законик, во рамки на општиот закон со кој се уредуваат облигационите односи. Така на пример, граѓански законик е италијанскиот *Codice Civile* кој во член 2050 вели дека: *„Кој на другите ќе им причини штета со вршење на некоја дејност која по својата природа или според природата на употребените средства е опасна, должен е таа штета да ја надомести, освен ако не докаже дека ги презел сите неопходни мерки за да ја отстрани штетата.“* Во нашиот правен систем не постои граѓански законик, па прашањето за граѓанско-правната одговорност е уредено во Законот за облигациони однос, односно со чл.159 се воспоставува една претпоставка за постоење на причинска врска помеѓу опасен предмет или опасна дејност (како штетни дејствија кај објективната одговорност) и штетата што е настаната во врска со тој предмет, односно дејност.

---

<sup>143</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 574.

Покрај општите правила за објективна одговорност за штета настаната од опасни ствари и опасни дејности, објективната одговорност во законодавството на модерните правни системи се уредувала и преку посебни правила за регулирање на штета настаната од одредени видови опасни ствари и опасни дејности, кои се нарекуваат посебни случаи на објективна одговорност. Пример за посебни случаи објективна одговорност се одговорност за штета настаната од автомобили, одговорност за штета настаната од животни, одговорност на производителот за ствар со недостаток, одговорност за штета од грабеж итн.<sup>144</sup>

Денеска, можеме да кажеме дека *„одговорноста е објективна кога се поврзува со нас преку нашето однесување и самиот исход од него, независно од вината.“*<sup>145</sup> Денес под објективна одговорност за причинета штета како вид на граѓанско-правна одговорност се подразбира одговорност која не се заснова на вина ниту на некој друг субјективен елемент туку на фактот дека штетата е причинета од опасна ствар или опасна дејност. Со оглед на тоа дека поимот објективна одговорност е директно поврзан со поимот опасна ствар или поимот опасна дејност, од суштествено значење е правната класификација на одредена ствар како опасна ствар и одредена дејност како опасна дејност. Како опасна ствар во правната теорија се смета ствар, подвижна или недвижна, која со својата положба, или особини, или употреба или со самото постоење создава зголемена опасност од причинување штета за околината.<sup>146</sup> Однапред не може да се одреди кои ствари се опасни, а кои не се бидејќи се работи за фактичко прашање. Така, додека една ствар може да биде опасна само во одредени случаи, на пример зависно од нејзината положба во просторот, други ствари може да бидат опасни

---

<sup>144</sup>За ова повеќе кај Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 600; Bikić, A., *Obligaciono pravo, opći deo*, Sarajevo, 2007, стр. 221; Антић, О., *Облигационо право*, Београд, 2009, стр. 499-506.

<sup>145</sup>Honoré, T., *Responsibility and fault*, USA and Canada, 1999, стр. 23.

<sup>146</sup>Вакво поим на опасна ствар среќаваме кај Konstantinović, M., *Obligacije i ugovori -Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, 1969, стр. 52; исто види и Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 577; ваквото дефинирање на поимот опасна ствар е прифатливо и за Bikić, A., *Obligaciono pravo, opći deo*, Sarajevo, 2007, стр. 217.

и по повеќе основи. На крај, би ги споменале и ствари кои се опасни со самото свое постоење, како што е случајот со радиоактивните материји. Од друга страна, опасна активност е онаа дејност, која со оглед на обележјата кои ги има, создава зголемена опасност од причинување штета за околината. Во правната теорија па и во законодавство постои сфаќање дека опасните активности не претставуваат посебна категорија туку се сведуваат на опасни ствари и нивната опасност за околината во суштина потекнува од опасните ствари. Но сепак би кажале дека ваквото сфаќање е неприфатливо и дека опасните дејности или активности сепак постојат како посебна категорија покрај опасните ствари бидејќи постојат бројни активности кои не се поврзани со опасните ствари и се опасни сами по себе.

Објективната одговорност како вид на граѓанско-правна одговорност често се нарекува и одговорност без оглед на вина. Сметаме дека е сосема оправдана забелешката која ја среќаваме во правната теорија дека: *„Објективната одговорност во суштина не е одговорност без вина туку одговорност независна од вината. Некои автори, се чини, неосновано ја занемаруваат таа дистанца... По правило, меѓутоа, гледано од фактичко становиште и за штетата настаната со дејство на опасни ствари во крајна линија се сокрива сепак нечија вина. Меѓутоа нејзината улога е правно ирелевантна. Освен тоа, ако нема ничија вина одговорноста постои и независно од тој факт.“*<sup>147</sup> Дообјаснувајќи го наведениот цитат само би потсетиле дека вината, освен како основ на субјективната одговорност се јавуваше и како претпоставка за настанување на овој вид на одговорност. Но, во случај на објективна одговорност, како што видовме, вината не е претпоставка за нејзино настанување. Настанувањето на одговорноста е условено од постоењето на штета и каузалитет, две претпоставки со карактер на објективни услови.<sup>148</sup> Ова секако е поостар вид на одговорност бидејќи, според одредени мислења, за постоење на објективна одговорност не се бара ниту противправност на дејствието.

<sup>147</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 585.

<sup>148</sup>Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 193.

<sup>149</sup> Токму затоа објективната одговорност е позната и како каузална одговорност или одговорност која се заснова на принципот на каузалитет, односно за постоење на објективната одговорност доволно е да постои каузалитет помеѓу опасната ствар или дејност и причинетата штета. Уште повеќе се олеснува положбата на оштетениот со воведувањето на соборлива претпоставка дека во случај на причинување штета постои каузалитет помеѓу таа штета и опасната ствар, односно дејност, со што товарот на докажување се става на одговорното лице.<sup>150</sup>

За штетата причинета на ваков начин одговара сопственикот на опасната ствар или лицето што ја имало во владение, односно вршителот на опасната дејност и воедно може да се забележи дека: „...кај објективната одговорност за причинета штета одговорното лице и штетникот не мора да бидат едно исто лице, а исто така за штетата од опасни ствари или опасни дејности одговара сопственикот или владетелот на опасните ствари, односно носителот на опасната активност, без оглед кој ракувал со опасните ствари или кој ја вршел опасната активност во времето кога од нив настанала штетата.“<sup>151</sup> Во поглед на односот помеѓу сопственикот на опасната ствар и владетелот на опасна ствар може да се каже дека нивната одговорност се исклучува. Доколку за штета настаната од опасна ствар одговара нејзиниот сопственик, не се поставува прашањето за одговорност на нејзиниот држател, односно владетел бидејќи сопственикот воедно го имал и тоа својство во односно на стварта. Но доколку опасната ствар се наоѓала кај имателот, односно владетелот на стварта во моментот кога настанала штетата, во тој случај имателот е носител на одговорноста за настанатата штета и неговата одговорност е

---

<sup>149</sup>Види Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 584, а за теоретските дискусии по повод дали постои противправно дејствие или не кај објективната одговорност повеќе кај Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 592.

<sup>150</sup>Види Радишић, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 193; Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 584стр. 583; Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 593.

<sup>151</sup>Đorđević, S.Ž., Stanković, S.V.: *Obligaciono pravo*, Beograd, 1980, str. 362.

иста како и одговорноста на сопственикот на опасната ствар, во случај кога таа би постоела.

Во поглед на можноста за исклучување на објективната одговорност би кажале дека „...објективната одговорност е одговорност нагласено независна од вината бидејќи субјектите на објективната одговорност својата одговорност не можат да ја исклучат на основа на докажување на совесно однесување, или однесување согласно на правото.“<sup>152</sup> Сепак, постои основ за исклучување и на објективната одговорност. Во правната теорија овој основ е троен, односно се разликуваат три случаи во кои одговорното лице може да се ослободи од одговорност: а) ако докаже дека штетата настанала од причина која се наоѓа надвор од стварта, а чие дејство не можело да се предвиди, избегне или отстрани (дејство на виша сила, или *vis major*); б) ако докаже дека за настанување на штетата постои исклучива вина на оштетениот, односно штетата е причинета со дејствие на оштетениот и в) ако докаже дека штетата настанала со исклучиво дејствие на трето лице, односно по вина на трето лице. Во случај да постои делумна вина на оштетениот или трето лице, за одговорното лице тоа претставува можност за сразмерно ослободување од одговорноста.<sup>153</sup>

Во поглед на подрачјето на примена на објективната одговорност можеме да кажеме дека постојат мислења според кои истото има карактер на исклучок, во поглед на одговорноста врз основа на вина која и во современите правни системи претставува основно правило, без оглед на значењето на објективната одговорност денес.<sup>154</sup> Според тоа на кој начин се утврдува подрачјето на примена на објективната одговорност постои систем на отворена објективна одговорност, според кој во законот не е одредено исцрпно кои се случаите на објективна одговорност, туку е оставено на судот да оцени во конкретен случај дали постои простор за примена на правилата за објективна одговорност. Овој

---

<sup>152</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 585.

<sup>153</sup>За ваквата класификација на основите за ослободување од објективната одговорност види Bikić, A., *Obligaciono pravo, opći deo*, Sarajevo, 2007, стр. 220; Антић, О., *Облигационо право*, Београд, 2009, стр. 499.

<sup>154</sup>Според Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 575.

систем на објективна одговорност најдиректно е поврзан со поимот опасна ствар и поимот опасна дејност, чија содржина, како правен стандард, ја определува судот во секој конкретен случај. Од друга страна постои систем на numerous clauses според кој единствено од страна на законодавецот може да се одреди во кој случај ќе се отстапи од основното правило на одговорност врз основа на вина. Ова се нарекува систем на затворена објективна одговорност и е прифатен во правото на Сојузна Република Германија, Австрија и Швајцарија, под оправдувањето за правна сигурност.<sup>155</sup>

## Основ на објективна одговорност

Конкретно за основот на објективната одговорност во правната наука постојат многу расправи и иако во претходната глава веќе спомнавме за кои основи на одговорност ќе зборуваме (според најголемиот дел од правните теоретичари), сепак би споменале и дел од останатите сфаќања за кои веќе зборувавме. Веќе видовме дека откако законодавството и судската практика ќе ги спознаат случаите на објективна одговорност тежиштето се префрла на доктринарен терен и теоретичарите почнуваат да ги развиваат своите теории за основот на одговорноста кај објективната одговорност. Веќе утврдивме дека на доктринарен терен, појавата на објективната одговорност е моментот кога теоријата за основот на граѓанско-правната одговорност доживува своја реконструкција и наместо монизмот, поточно сфаќањето за вината како единствен основ на одговорноста, завладува мислењето за плуралитет на основите на одговорност. Посебно се истакнати француската и германската правна теорија и нивните автори кои денес ја збогатуваат правната литература со своите теории за основот на граѓанско-правната одговорност, теории кои ни се добро познати бидејќи добиле и свои приврзаници на територијата на поранешните југословенски републики, вклучувајќи ја и Република Македонија.

<sup>155</sup>За системот на отворена и затворена објективна одговорност види Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 194.



Всушност, неспорно за правните теоретичари е постоењето на вината како основ на одговорност која своето место во теоријата и законодавството го зацврстила со своето илјадагодишно постоење<sup>156</sup> како услов за настанување граѓанско-правна одговорност и како основ на истата. Мислата се разделува по повод прашањето што е основ на објективната одговорност.

За најстаро се смета сфаќањето дека основот на објективната одговорност се состои во самиот факт дека штета е причинета – теорија на причинување штета, односно теорија на каузалитет.<sup>157</sup> Како критика што се упатува на сметка на оваа теорија, во правната литература ја среќаваме следната: *„Ова гледиште не може да се прифати, бидејќи за каузалитетот се води сметка во сите случаи на граѓанско-правна деликтна одговорност, а и поради тоа што постојат случаи кога не се одговара за штета и покрај постоење на причинска врска со опасна ствар.“* Понатаму, во германската правна теорија се сретнавме со теорија на интерес според која основот на постоење на објективната одговорност се наоѓа во интересот кој сопственикот или имателот на опасни ствари, односно вршителот на опасни дејности го има во однос на стварите, односно дејностите, кој интерес често е од економска природа иако може да биде и интерес од друг вид. Би ја споменале уште и теоријата на зголемена опасност според која основ на одговорноста од овој вид е токму зголемената опасност што опасните ствари и дејности за создаваат во својата околина, како и теоријата на гаранција според која тежиштето од штетникот се префрла на оштетениот и неговите права кои се изречно гарантирани, односно правото на живот, телесен интегритет, материјална сигурност и слично. Во врска со оваа теорија се смета дека штетникот кој ќе повреди некое право на оштетениот од сферата на гарантираните ќе биде должен да ја надомести настанатата штета. Уште една теорија за основот на објективната одговорност е теоријата на вина во врска со чување на опасна ствар, која се среќава во

---

<sup>156</sup>Ако земеме во предвид дека со вината (иако во смисла поразлична од денешната, со оглед на различниот степен на развој на општеството и цивилизацијата) се среќаваме уште во Хамурабиевиот законик и во римското право.

<sup>157</sup>Според Milošević, Lj., *Obligaciono pravo*, Beograd, 1982, стр. 177.

француската правна мисла и судска практика. Според неа, едно лице одговара без оглед на неговата вина, за штетата што ќе произлезе од ствар која тој има обврска да ја чува, а истиот направил пропуст при чувањето.

Теоријата што ние ја прифаќаме е теоријата на создаден ризик, создадена во француската правна мисла, односно теоријата според која опасните ствари и опасните дејности од една страна донесуваат корист, но од друга страна претставуваат постојана закана од причинување штета некому. Поради тоа оној што го создава ризикот за настанување на одредена штетна последица ќе биде должен и да ја отстрани истата доколку настане. *„Имено, за оштетениот овде е битно само тоа натурално или вредносно да се отстрани настанатата штета, како правна последица произлезена од создадениот ризик на опасната ствар, односно опасната дејност, а не и дали имателот на оваа ствар, односно дејност е виновен или не за оваа штетна последица. Во секој случај, ако тоа го пропуштиме и низ вредносните критериуми на правдата и справедливоста како правда во конкретен случај има свое оправдување. Имено според овие критериуми би било крајно несправедливо створениот ризик од некого, кој довел до настанување на штета на трет, да се префрли од него врз третиот.“*<sup>158</sup>

До крајот на 19-тиот век и во правната доктрина и во судската практика било неспорно дека мора да постои вина како една од претпоставките за постоење на одговорност за штета. Но со развојот на индустријата и прометот значајно се зголемил и бројот на несреќи во кои настрадале луѓето и нивниот имот, а најпогодена била работничката класа. Затоа и обидите на правната наука најпрво се движеле во насока на донесување посебни закони за олеснување на положбата на работникот. Но, додека да се донесе првиот закон во насока на предвидување одговорност без оглед на вина, судската практика дошла до решение со донесување на одлука од страна на Касациониот суд во Француската Република во 1896 година, со која еден работодавач е прогласен за одговорен за несреќа на работа во која еден работник

---

<sup>158</sup>Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., *Облигационо право*, Скопје, 2008, стр. 600.

настрадал од експлозија на котел. „Поттикнати од правната теорија, судската практика и законодавство, кон крајот на 19-тиот век од своја страна на теоријата ѝ дале нови импулси во барањето на *le principe nouveau qui pût fonder le droit à réparation* (ново начело на кое може да се заснова правото на отштета).“<sup>159</sup> Новата теорија била позната под името теорија на ризикот. Нејзини зачетници биле Josserland и Saleilles според кои вината е непотребна претпоставка за одговорност за причинета штета. Уште од појавата на тезата за ризикот како основ на одговорност за штета истата често се аргументирала со повикување на моралот и правичноста. Односно се сметало дека одговорноста без оглед на вината е постулат на социјалната и на индивидуалната правда. Како што веќе споменавме, социјалната правда бара да се заштитат послабите од појаките, и да се заштити општествениот интерес (во овој случај интересот на оштетениот) во однос на поединечниот интерес, односно интересот на штетникот. Индивидуалната правда се состои во тоа што би било неправедно, во случај кога штетникот нема вина за штетата, оштетениот сам да ја поднесе штетата. Ова, во суштина се идеи кои имале посебно значење при изградбата на теоријата на ризикот во француската правна мисла.<sup>160</sup>

Иако теоријата за создадениот ризик во француската мисла се јавува како поткрепа на ова што веќе се случувало во судската практика, со донесување на конкретни одлуки за одговорност без вина, можеме да кажеме дека уште пред француската правна мисла се појавуваат идеи за ризикот како основ на одговорноста, конкретно во мислата на Max Rümelin.<sup>161</sup> Според овој автор одговорноста не се заснова на тоа што едно лице извршило деликт, туку на тоа што тоа лице е законски обврзано да го поднесе ризикот за причинување штета на другите, во случаите кога ризикот е поврзан со негова допуштена дејност. Во основа

---

<sup>159</sup>Ripert, G., *Le règle morale dans les obligations civiles*, Paris, 1949, стр. 206, цитат според Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 18.

<sup>160</sup>Види Klarić, P., *Odštetno pravo*, Zagreb, 2003, стр. 19.

<sup>161</sup>Rümelin, M., *Schadenersatz ohne Verschulden*, 1910, според Stojanović, D., *Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima*, Beograd, 1965, стр. 64.

одговорен е оној кој го контролира и владее со изворот на опасност и кој од таквата дејност трајно извлекува корист. *„Лицето кое презема нешто дозволено со кое на другите им создава или одржува ризик за настанување на штета, презема посебна одговорност за таквата опасност. Кај објективната одговорност се работи за зголемена социјална одговорност за една одредена област на опасност, за поделба на ризикот од штета кој произлегува од одредена дејност не според начелото на препишување на вина за преземените работи, туку со припишување на ризикот од штета на оној кој ја контролира опасноста од таква штета и во чија корист таквата дејност се врши.“*<sup>162</sup>

Теоријата на ризикот била прифатена и во правната теорија во поранешна Југославија, што било поткрепено и со заземањето на ваков став од страна на судската практика. Овој став произлегува и од следната судска одлука: *„Правило е ризикот за штета од опасни ствари да го поднесе и за неа да одговара, без оглед на вина, имателот на такви ствари, ако таа со своите опасни својства била причина за штета. Ваква објективна одговорност е општествено целисходна и во интерес на безбедноста на човековите добра во околина за која од такви ствари постои опасност.“*<sup>163</sup>

Со помош на оваа теорија се проширило полето на примена на објективната одговорност и на одредени дејности кои донесуваат корист, а не претставуваат опасни дејности. Иако во правната теорија ќе сретнеме размислувања дека: *„Можеби образложението на план на ризикот е она што го објаснува проширувањето на доменот на примена на овој вид на одговорност. Меѓутоа, ризиците не се врзани само за зголемување на бројот и видот на опасни ствари и дејности... Станува збор за геометриска прогресија која налага содејство на сите ризици кои со себе ги носи современиот живот и пред сè*

---

<sup>162</sup>Stojanović, D., *Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima*, Beograd, 1965, стр. 64.

<sup>163</sup>V. rešenje Vrhovnog suda Jugoslavije, Rev. 93/65 od 29.X.1965 godine – Zbirka sudskih odluka, knj.X/3, br.299, str.36-37, цитат според Milošević, Lj., *Obligaciono pravo*, Beograd, 1982, стр. 177.

технологијата.“<sup>164</sup> Ова размислување е еден вовед во критика на идејата за исклучива одговорност на имателот на опасната ствар, кој според денешното сфаќање на објективната одговорност е одговорен за сите ризици што произлегуваат од неговата ствар и тука се среќаваме со размислувањето дека: „... потребно е да се разграничи што е директно дејство на опасните ствари, односно кои штети произлегуваат од дејството на опасните ствари, односно дејности, а кои од дејство на општиот ризик на современиот живот. Во вториот случај, односно ако штетата е резултат на општиот ризик, се поставува прашањето дали е оправдано да одговара општествената заедница која е должна да ги намалува тие ризици, посебно ако се работи за општо добро и ако се тие под нејзино непосредно управување.“<sup>165</sup>

За крај на ова излагање би споменале уште нешто со што се сретнавме во правната литература што исто така личи на критика на оваа теорија, со цел да не бидеме еднострани во нашите излагања. Така, покрај големиот број приврзаници, во правната теорија, се среќаваме и со критиката на оваа теорија која вели: „Покрај тоа што оваа теорија има изразито класен карактер, поаѓајќи од профитот како цел на капиталистичкото стопанисување (кој ризикува, профитира), теоријата ја има и таа слаба страна што во случај на консеквентна примена, би довела до тоа обемот на одговорноста да зависи од големината и степенот на ризикот, а не од степенот на опасност за големина на штетата.“<sup>166</sup>

---

<sup>164</sup>Salma, J., *Obligaciono pravo*, Novi Sad, 2007, стр. 586.

<sup>165</sup>Ibid, стр. 586.

<sup>166</sup>Jakšić, S., *Obligaciono pravo - opšti deo*, Sarajevo, 1960, стр.287.

## Правичноста како основ на одговорност

Општо зборувајќи за правичноста, во правната теорија не постои сомневање дека секоја кодификација на правото мора да води сметка, од една страна за односите кои е потребно да се стават во строги и цврсти правни рамки, а од друга страна и за оние односи кај кои е потребно да се отстапи повеќе простор за пошироки критериуми и правни стандарди. Причината за ваквиот став на науката, а воедно и самото законодавство лежи во познатото правило „*summum ius, summa injuria*“ според кое премногу строгата примена на законот може да доведе до неправда. Токму поради тоа еволуцијата на правото е проследена со бројни напори за ублажување на оваа негативна особеност на правната норма позната од римското право, преку работата на преторот, па сè до судовите за правичност во Англија. Од друга страна, би спомнале дека и правичноста, во оние случаи кога во преголема мера им е дозволено да ја применуваат на оние кои го применуваат правото, може да доведе до понеправични решенија во споредба со случаите кога правото строго се применува.<sup>167</sup> Со други зборови овластувањето на судијата во поголема мера да се оддалечи од законскиот текст за да постапува според своето чувство за правичност претставува пат кој води кон правна несигурност и произволност во правото, а „судот треба да оди еден чекор пред законот но не без законот.“<sup>168</sup>

Правичноста има посебно место во облигационото право, а и во рамките на институтот граѓанско-правна одговорност за причинета штета. Поголемиот дел од правните системи, истражувани за целите на овој труд, покажуваат дека им се познати правни правила кои претставуваат исклучок во поглед на општите правила за одговорност, а тоа се правилата за одговорност врз основа на правичност (liability in equity, Billigkeitshaftung, responsabilità in equità).

Одговорноста врз основа на правичност изречно е пропишана во поголем дел од европските правни системи. Меѓу нив ги споменуваме

<sup>167</sup>Види Perović, S., Stojanović, D. (Redaktori), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Novi Sad, 1980, str. 21.

<sup>168</sup>Vizner, B., *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, Zagreb, 1978., str. 716.

австриското, белгиското, германското, француското, швајцарското, италијанското, португалското и шведското право, како и правото на земјите членки на поранешна СФРЈ. Од друга страна, помал е бројот на правни системи кои не ја познаваат правичноста како посебен основ на одговорност и меѓу нив ги вбројуваме холандскиот граѓански законик од 1992 година во кој идејата за правичноста како основ на одговорност за малолетници, лица помали од 14 години била отфрлена за сметка на воведувањето објективна одговорност на родителите, како и шпанскиот правен систем од чии правни норми не произлегува изречно одговорност на основ на правичност, додека пак во теоријата се среќаваме со поделени правни мислење во поглед на прашањето дали деликтно неспособните лица можат да бидат повикани на одговорност.

Во австриското право одговорност на основ на правичност, во согласност со параграф§ 1310од ABGB<sup>169</sup> може да се воспостави во случај кога како штетник се јавува лице помало од 14 години (лице кое е деликтно неспособно и не може да се повика на одговорност за причинетата штета) и лице кое е непресметливо, односно лица кои без оглед на својата возраст се неспособни за расудување поради душевна болест или од други причини. Овие лица – малолетниците и непресметливите лица можат да бидат повикани на одговорност само доколку лицата кои имале обврска да вршат надзор над нив ја вршеле оваа должност со потребното внимание или доколку постои одговорност на нивна страна но не се во финансиска можност да ја обесштетат жртвата. Товарот на докажување на неликвидноста на одговорното лице паѓа на тужителот.<sup>170</sup>

Во германското право правичноста како основ на одговорност е предвидена со § 829 од BGB<sup>171</sup> според кој во случај кога штетникот не е должен да одговара за штетата поради тоа што е малолетен или поради тоа што е непресметлив, судот може да го задолжи да ја надомести таа

---

<sup>169</sup>Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch iz 1811., степен во сила на 1.1.1812.

<sup>170</sup>Spier, J. (ed.), *Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others*, 2003., Kluwer Law International, str. 12., i str.14.

<sup>171</sup>Bürgerliche Gesetzbuch, 1896 (new version by promulgation of 2 January 2002 I 42, 2909; 2003, 738; last amended by Article 2 (16) of the statute of 19 February 2007 I 122).

штета доколку според околностите на случајот тоа го бара начелото на правичност. Судската практика во врска со толкувањето на овој параграф ќе каже дека при одлучување врз основа на овој параграф судот треба да води сметка за материјалната состојба на оштетениот и штетникот. Нашето истражување на одредени одлуки од германската судска практика, поточно германскиот врховен суд, не доведе до заклучокот дека судовите при одлучување, дали кај гореспоменатите лица постои одговорност на основ на правичност или не, дали земаат предвид една карактеристична околност - дали постоењето осигурување од одговорност на страна на штетникот. Самата судска практика е колеблива во врска со ова прашање, пред сè во опсегот на значењето на самото постоење на осигурувањето. Така според одредени одлуки постоењето на осигурување е релевантна околност единствено за утврдување на околноста, додека според други одлуки од судската практика, тоа е релевантна околност, не за прашањето на постоење на одговорност на основ на правичност, туку само во однос на прашањето за висината на надоместокот, односно обемот на одговорноста. На крај, се среќаваме со одлуки од судската практика според кои постоењето на осигурување како околност во еден конкретен случај е релевантно за ценење на двете прашања пред судот – како за постоење на одговорноста, така и за нејзиниот обем.<sup>172</sup>

Многу слична на оваа законодавна и судска практика во врска со прашањето за постоење на одговорност на основ на правичност кај малолетни и непресметливи лица постои во швајцарското право. Така, во чл. 54 од швајцарскиот кодекс на облигационото право<sup>173</sup> се вели: *„Врз основа на правичност, судот може да му наложи на лице кое нема способност за расудување да ја надомести целосно или делумно загубата или штетата што ја причинил. Лице кое се наоѓа во состојба на преодна неспособност за расудување е одговорно за која било загуба или штета што ја причинил додека бил во таа состојба,*

---

<sup>172</sup>Германската судска практика изнесена во трудот е разгледувана посредно, преку трудот: Puvača, M. B., *Zahtjev pravičnosti kao temelj obveze naknade štete bez odgovornosti*, *Zbornik na Pravni fakultet Rijeka* (1991) v. 31, br. 2, 2010.

<sup>173</sup>Swiss code of obligations (SCO), march 30, 1911.



освен ако докаже дека во таа состојба се нашол по вина на некој друг.” Што се однесува до судската практика, таа, исто како и германската, ѝ дава релевантно значење на имотната состојба на странките, како и на околноста дали постоело осигурување на страна на штетникот или не, за одлучување дали ќе се востанови одговорност на основ на правичност согласно чл. 54 став 1 или не.

Според италијанскиот граѓански кодекс,<sup>174</sup> поточно според членот 2047 став 2, надомест на штета може да се бара и од лице кое не е одговорно за истата поради неспособност за расудување, доколку оштетениот не може да добие надомест од правниот штетник во конкретниот случај. Се работи за малолетни лица и лица неспособни за расудување, како фактички штетници, од една страна и за лицата кои биле должни да вршат надзор и се јавуваат како правни штетници, односно одговорни лица, од друга страна. Доколку тужителот, односно оштетениот, сака да се повика на овој член, тој има товар да докаже дека правниот штетник не може да ја надомести штетата поради тоа што нема средства, поради тоа што е ослободен од одговорност или пак поради тоа што не постои правен штетник во конкретниот случај. Друга карактеристика на ваквиот случај на одговорност во италијанското право е тоа што лицата неспособни за расудување се одговорни само за еден дел од надоместокот, наречен правичен надомест или „*equa indennità*.”<sup>175</sup>

Со оглед на фактот што одговорност на основ на правичност е присутна во најголем дел од европските правни системи, сосема очекувано е нејзиното присуство и во погоре споменатиот Нацртот на заедничка референтна рамка на европско приватно право (Principles Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference (DCFR)), во понатамошниот текст DCFR. И во рамките на DCFR одговорноста на основа на правичност се предвидува како исклучок во однос на примената на општите правила за одговорност, во

---

<sup>174</sup>Codice civile, 1942 (aggiornato al marzo 2000).

<sup>175</sup>Повеќе за одговорноста во италијанското право кај Franzoni, M., *L'illecito, Trattato della responsabilità civile*, Giuffrè Editore, Milano, 2004.

оние случаи кога штетата ја причинило лице кое овој правен модел го нарекува „mentally incompetent“ (поим за кој во нашето право сметаме дека соодветствува поимот лице неспособно за расудување). Според членот 3:303, став 3 од книга VI на DCFR одредбите за неодговорност на овие лица не се применуваат во случај кога оштетеното лице не може да добие надомест од друго лице и кога обврската за надомест би била правична со оглед на имотната состојба на странките и другите околности на случајот.

Во српското облигационо право се применува Законот за облигациони односи.<sup>176</sup> Овој закон е донесен уште во рамки на правниот систем на СФРЈ во 1978, и се применувал како домашно право во сите републики на поранешната СФРЈ што претставувало доказ за квалитетот и вредноста на трудот на професорот Михаило Константиновиќ, а и на белградската и српската правна школа воопшто. На овој закон свое влијание имал и принципот на правичност, што современото придонело право да направи модификација на многу од класичните правила и во корист на оштетениот како жртва на деликатни дејствија да предвиди одговорност по основ на правичност. Така во член 169 од овој Закон за облигациони односи се вели: *„Во случај на штета причинета од лице кое за истата не е одговорно, а надомест не може да се добие од лицето кое било должно да води надзор над него, судот може, кога тоа го бара правичноста, па посебно со оглед на материјалната состојба на штетникот и оштетениот, да го осуди штетникот на надомест на штета, потполно или делумно. Ако штетата ја причинил малолетник способен за расудување кој не е во состојба да ја надомести, судот може, во случај кога тоа го бара правичноста, а посебно со оглед на материјалната состојба на родителите и оштетениот, да ги обврзе родителите да ја надоместат штетата, потполно или делумна, иако не се виновни за истата.“* На овој начин законот ја воведува одговорноста врз основа на правичност во еден конкретен случај, под услови определени со законот. Иако во овој закон

---

<sup>176</sup>Закон о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85 и 57/89 и Службени лист СРЈ, бр. 31/93.

правичноста се споменува и на други места во рамки на одредбите кои ја уредуваат одговорноста за штета, сепак тука би спомнале дека тие не се од интерес за нашето истражување поради тоа што се однесуваат на правичноста како принцип врз основа на кој се решаваат одредени прашања поврзани со одговорноста за причинета штета,<sup>177</sup> а не на правичноста како правен основ на одговорноста.

Овој закон се применувал и во Република Хрватска сè до донесувањето на новиот хрватски Закон за облигациони односи. За разлика од претходниот закон кој изречно во насловот на цитираниот член 169 зборува за основ на одговорност, во новиот хрватски закон, иако овој член е незначајно изменет и преточен во член 1060, сепак се чини дека законодавецот се приклонил кон сфаќањата дека правичноста не претставува основ на одговорност со промена на насловот на овој член. Така новиот член 1060 од хрватскиот Закон за облигациони односи носи наслов „*zahtjev pravičnosti*“ или барање за правичност. На крајот од излагањето на анализата на правните системи во еден дел од европските држава правиме еден осврт и кон нашето законодавство и судска практика, барајќи го и тука одговорот за правичност и нејзиното значење како основ на одговорноста. Да се зборува за македонското право, веднаш по излагањето за Законот за облигациони односи од 1978 година значи да се претстави еден природен тек на развојот на нашето право, пред сè имајќи предвид дека истиот закон беше позитивно македонско право сè до 2001 кога во рамки на реформата на целокупното приватно право стапи во сила новиот македонски Закон за облигациони односи. И во новото македонско облигационо право правичноста е воведена преку начелото на справедливост кое „...се применува во случаи точно определени со закон, како што се одделни случаи поврзани со одговорноста за штета, општите услови на договорите, раскинувањето на договорот поради променети

---

<sup>177</sup>Како на пример како критериум при одредување на висината на надоместок на нематеријална штета(чл. 201 и чл. 202 од ЗОО), или како во чл. 178 каде правичноста е критериум за одредување на еднакви износи за надомест на штета во случај на судар на моторни возила во движење, каде не постои вина на страната на возачите.

околноста и слично.“<sup>178</sup> Во поглед на правичноста како основ за одговорноста, новото македонско право не внесува никакви измени и во целост ја реципира постојната правна норма од ЗОО од 1978 година, која претходно ја цитиравме, а во нашиот Закон за облигационите односи истата, во целост се пресликува во членот 156. Во поглед на овие две одредби постои само една термилошка разлика на која сакаме да укажеме, односно нашиот закон го користи терминот справедливост, додека во претходниот се користи терминот правичност, а значењето и во двата случаи е исто, па можеме да кажеме дека сето погоре кажано се однесува и на правичноста како основ за одговорност во македонското право. Во контекст на значењето на справедливоста како основ на одговорност во нашето право би додале и едно сфаќањето на судската практика на нашата држава според кое на правичноста, односно справедливоста ѝ се дава улога на еден дополнителен, односно корективен основ на одговорност за причинета штета, под услови точно утврдени со закон поточно: *„Во спор за надомест на штета може да се примени начелото на справедливост како коректив на примената на другите правни правила, само во случај кога за примена на тоа начело судот ќе биде овластен со определена законска норма.“*<sup>179</sup> На овој начин, законот и судската практика укажуваат дека и во нашето право, како и во српското, правичноста не е воведена како генерален основ на одговорност, туку како основ на одговорност во конкретни случаи, определени со законска норма, и дека надвор од таа законска норма справедливоста, односно правичноста не може да се јави како основ на одговорност.

Всушност, ова претставува заедничка карактеристика на сите национални правни системи кои изречно предвидуваат одговорност на основ на правичност. Одговорност на основ на правичност кај сите нив има супсидијарна улога, односно за да се применат правилата за оваа одговорност потребно е да се исполнат услови точно утврдени со закон, поточно лицето кое имало обврска за вршење надзор над фактички

<sup>178</sup>Чл. 10-а од Закон за изменување и дополнување на Законот за облигационите односи, Сл. весник на Република Македонија бр. 84/08).

<sup>179</sup>ВСМ Гж. 427/76 од 27.10.1976 година.

деликтно неспособниот штетник да не е одговорно, или лицето кое е одговорно за надоместување на штетата да е инсолвентно. Иако овие елементи немаат иста тежина во сите правни системи, сепак главно сите тие предвидуваат слични елементи како услов за примена на одредбите за оваа одговорност, меѓу кои најзначаен е финансиската состојба на странката. Тука, само би спомнале, дека во правната теорија се среќаваме и со такви размислувања дека: „... во најголем дел од таквите случаи, повикувањето на барањето на правичноста нема да биде нужно бидејќи таквите штетници, иако не можат да бидат виновни (да одговараат на основ на правилата за субјективна одговорност за штета), можат да бидат одговорни на основ на правилата за објективна одговорност за штета... Широко поставената можност за примена на правилата за објективна одговорност за штета настаната од опасни ствари или дејности, треба да биде искористена пред да се посегне по барањето за правичност. Тоа барање, како исклучок кој ја исклучива примената на правилата за одговорност треба како такво рестриктивно да се толкува и да се применува дури ако и кога оштетениот со нивна примена (примена на правилата за објективна одговорност, заб. М.А.) би останал без надомест.“<sup>180</sup>

---

<sup>180</sup>Puvača – Bukovac, M., Zahtjev pravičnosti kao temelj obveze naknade štete bez odgovornosti, *Zbornik Pravni Fakultet Rijeka*, vol. 31 br. 2, (789 – 808), Rijeka, 2010, стр. 806.

## **Подрачје на примена на правичноста во рамки на граѓанско-правна одговорност**

Анализата на правната уреденост на правичноста во рамките на граѓанско-правната одговорност во законодавството и судската практика укажува на фактот дека во однос на полето на примена зборуваме за ограниченост од повеќе аспекти. Како прво, правичноста како основ на одговорност ја среќаваме како дополнителен т.е. корективен основ на одговорност. Од друга страна, примената на правичноста како основ на одговорност законот ја врзува за точно определени ситуации, под услови точно определени со законот. Поточно, да се зборува за одговорност на основ на правичност значи да се зборува за одговорност во случаи кога штетата е причинета од точно определена категорија на лица – лица кои се деликтно неспособни поради својата возраст или поради трајна (во одредени случаи и преодна) неспособност за расудување. На овој начин, секое засновање на одговорност на основ на правичност значи отстапување од општите правила за одговорност за причинета штета бидејќи согласно одговорноста на основ на правичност секогаш се повикува на одговорност лице кое според општите правила не е одговорно за надомест на причинетата штета. Уште еден аспект на ограниченото подрачје на примена на овој основ на одговорност е тоа што примената е оставена на диспозиција на судијата, кој во секој конкретен случај одлучува дали ќе обврзе едно лице на одговорност на основ на правичност или не, секако раководејќи се од критериумите поставени во законските одредби. Она што го покажа анализата на законодавството и судската практика е дека најголемо значење при одлучување за постоење на одговорност на основ на правичност има имотната состојба на оштетениот и штетникот (фактичкиот и правниот штетник), а како што покажува судската практика на еден дел од европските правни системи, тука е и околноста дали постои осигурувањето на штетникот или не, кое од страна на судската пракса е дефинирано како околност од која зависи самото одлучување дали постои одговорност на основ на правичност, како и одлучувањето за

висината на надоместокот на штета. Во однос на подрачјето на примената на правичноста во рамки на граѓанско-правната одговорност за причинете штета само би додале дека одредени автори прават разлика меѓу одговорност по основ на правичност во потесна смисла и одговорност по основ на правичност во поширока смисла. Во првиот случај се работи за штетата причинета од лица неспособни за расудување, во случаите каде што постои, објективно гледано, противправно дејствие. Вториот случај го опфаќа надоместокот на штета причинета со правно допуштени дејствија кои оштетениот мора да ги трпи бидејќи нема право на одбрана, односно ги опфаќа случаите во кои одговорноста не извира од сопствено или туѓо противправно дејствие, ниту од создаден ризик, туку од барањето на комутативната правичност која бара примена на правилото - *„чија е користа, на него е и штетата“* (тука спаѓаат случаите за надомест на штета причинета во крајна нужда, штета поради експропријација, штета од имисија и слично).<sup>181</sup>

Иако во најголемиот дел од правните системи несомнено е постоењето на одговорност која е заснована на правичноста, како што е несомнена и терминологијата на законските прописи кои зборуваат за *„одговорност врз основ на правичност“*, за нас постои сомнение во поглед на правичноста како посебен основ на одговорност. Прашање е дали правичноста може да биде основ на нечија одговорност во онаа смисла во која ние го определивме поимот на основ на одговорност, или се јавува само причина за неприменување на правилата за одговорност и тоа во ситуации исклучиво пропишани со закон и при исполнетост на одредени претпоставки. Барањето за правичност во рамки на граѓанско-правната одговорност не личи толку на посебен вид на одговорност, колку што личи на законски предвидена можност судот, во одредени случаи, заради заштита на интересите на оштетениот, да не ги примени правилата за одговорност и да донесе одлука со која ќе го обврзе штетникот на надомест, иако не е деликтно способен, па поради тоа не е

---

<sup>181</sup>За разликувањето на одговорност на основ на правичност во потесна и во поширока смисла повеќе кај Радишиќ, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 195.

ни одговорен. Во контекст на она што веќе го извлековме како наш заклучок во рамки на анализата на поимот и значењето на основот на одговорност ние веќе ја споменавме правдата и правичноста како појдовна точка на секој основ на одговорност. Понатаму, веќе го изложивме нашето мислење дека причините, за кои повеќето автори сметаат дека се основ за одговорноста, ги согледуваме како причини кои се поврзани со лицето кое е носител на одговорноста за штета, односно дека се работи за негово однесување, но и за други факти како причина за неговата одговорност и дека кога зборуваме за основ на одговорност не можеме да зборуваме за причини кои се надвор од страните на односот и нивното однесување. Во оваа смисла, ние не ја пронаоѓаме правичноста во рамки на вака определениот поим на основ на одговорност<sup>182</sup> бидејќи правичноста не е причина поврзана со носителот на одговорност или пак со неговото однесување, туку нејзиното место во рамки на одговорноста за штета се наоѓа на уште подлабоко ниво „...бидејќи секоја одговорност, во крајна линија, се толкува со начелото на правичност“<sup>183</sup> односно, „во настанувањето на облигациите за надомест на штета лежи, во крајна линија, и мотивот за правичност, кој посебно се остварува во тоа што законот често остава на судот по своја слободна оцена да одреди правичен износ на надоместокот.“

184

Имајќи, уште, предвид дека - „одговорноста врз основ на правичност не бара ниту вина ниту противправно дејствие“<sup>185</sup>, се поставува прашањето дали во случаите уредени како одговорност врз основ на правичност воопшто се работи за одговорност во граѓанско-правна смисла, или се работи единствено за определување одговорни лица, а не и за постоење на граѓанско-правната одговорност во најтесна смисла на зборот.

---

<sup>182</sup>Во правната теорија се среќаваме со вакво мислење (дека правичноста не е основ на одговорност) кај Puvača – Bukovac, M., *Zahtjev pravičnosti kao temelj obveze naknade štete bez odgovornosti*, *Zbornik Pravni Fakultet Rijeka*, vol. 31 br. 2, (789 – 808), Rijeka, 2010 види стр. 806.

<sup>183</sup> Радишић, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 195.

<sup>184</sup> Jakšić, S., *Obligaciono pravo - opšti deo*, Sarajevo, 1960, стр. 291.

<sup>185</sup> Радишић, Ј., *Облигационо право: општи део*, Београд, 2004, стр. 196.



## **Користена литература**

- Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch iz 1811., степен во сила на 1.1.1812;
- Bienenfeld, R., Die Haftungen ohne Verschulden, Berlin – Wien, 1933, str. 93, според Klarić, P., Odštetno pravo, Zagreb, 2003;
- Đorđević, Ž., Stanković, V., Obligaciono pravo – opšti deo, Beograd, 1980;
- Franzoni, M., L'illecito, Trattato della responsabilità civile, Giuffrè Editore, Milano, 2004;
- Jakšić, S., Obligaciono pravo - opšti deo, Sarajevo, 1960;
- Kandić, Lj., Odabrani izvori iz opšte istorije države i prava, Savremena administracija, Beograd, 1992;
- Klarić, P., Odštetno pravo, Zagreb, 2003, str. 19.
- Konstantinović, M., Obligacije i ugovori -Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima, Beograd, 1969;
- Marton, G., Versuch eines einheitlichen Systems der zivilrechtlichen Haftung, APC, Heft 1-2, 1963;
- Milošević, Lj., Graђanskopravna deliktна odgovornost za prouzurkovanu štetu u našem pravu, Beograd, Anali 3-4/1970;
- Milošević, Lj., Obligaciono pravo, Beograd, 1982;
- Perović, S., Stojanović, D. (Redaktori), Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Novi Sad, 1980;
- Puvaća – Bukovac, M., Zahtjev pravičnosti kao temelj obveze naknade štete bez odgovornosti, Zbornik Pravni Fakultet Rijeka, vol. 31 br. 2, (789 – 808), Rijeka, 2010;
- Ripert, G., Le règle morale dans les obligations civiles, Paris, 1949;

Rümelin, M., Schadenersatz ohne Verschulden, 1910, според Stojanović, D., Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima, Beograd, 1965;

Salma, J., Obligationo pravo, Novi Sad, 2007, стр. 586;

Spier, J. (ed.), Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others, 2003., Kluwer Law International;

Stojanović, D., Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima, Beograd, 1965;

Vizner, B., Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Zagreb, 1978;

Амповска, М., Историски и компаративен развој на граѓанско-правната одговорност за причинета штета, Тетово, 2015;

Галев, Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј., Облигационо право, Скопје, 2008;

Пухан, И., Поленак-Аќимовска М., Римско право, Скопје, 1996;

Радевска, М., Граѓанско-правна одговорност за причинета штета, магистерски труд, Правен факултет “Јустинијан Први” Скопје, 2011;

Радишић, Ј., Облигационо право: општи део, Београд, 2004.

### **Користени правни прописи**

Bürgerliche Gesetzbuch, 1896 (new version by promulgation of 2 January 2002 I 42, 2909; 2003, 738; last amended by Article 2 (16) of the statute of 19 February 2007 I 122);

Codice civile, 1942 (aggiornato al marzo 2000);

Swiss code of obligations (SCO), march 30, 1911;

Закон о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85 и 57/89 и Службени лист СРЈ, бр. 31/93.

